

Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі» (ПУЕТ)

Бібліотека

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА

Дайджест

Полтава 2014

УДК 378
ББК 74.48
У 59

Університетська освіта : дайджест / уклад. О. В. Нестеренко. – Полтава, 2014.
– 59 с.

Дайджест вміщує матеріали, що висвітлюють сутність і структуру університетської освіти в контексті Болонського процесу; порядок організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи та методика написання наукової роботи; зміст фахової підготовки; інформаційні ресурси бібліотеки університету.

Дайджест адресований насамперед студентам-першокурсникам вищих навчальних закладів, що вивчають дисципліну «Університетська освіта», а також усім тим, хто цікавиться сучасними проблемами вищої освіти.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Університетська освіта в контексті Болонського процесу.....	5
Організація навчального процесу в університеті.....	21
Бібліотека університету і правила користування її фондами.....	46
Список використаних джерел.....	57

ВСТУП

Освіта як рівень знань, здобутих у процесі навчання, – один із основних факторів соціалізації особи, її здатності до філософського осмислення цілісності людського буття й культури. Особливий вплив на соціалізацію особи має освіта, яка сьогодні реформується в Україні. Цей процес відбувається в умовах гострої економічної кризи, швидкої зміни світогляду, відродження національної культури. Отже, вища освіта повинна відображати духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей. Зміст вищої освіти полягає в тому, щоб спеціально вибраною і визнаною суспільством системою елементів об'єктивного досвіду людства дати такий рівень професійної соціалізації, який необхідний для успішної діяльності у певній сфері.

Українське суспільство увійшло до фази реформування вищої освіти згідно зі стандартом Болонського процесу. Концепція модернізації вищої освіти в Україні передбачає докорінний перегляд і створення програми її зближення з європейським освітнім і науковим простором. Запорукою цього процесу виступає збереження здобутків національної системи освіти з одночасним урахуванням світових освітніх тенденцій.

Модернізація вищої освіти відповідно до вимог Болонського процесу – це нова філософія освітньої діяльності, яка потребує нового, інноваційного мислення, нових принципів організації навчального процесу, нових взаємовідносин між науково-педагогічними працівниками та студентами, підвищення самостійності та мобільності студентів. Вони, як рівноправні суб'єкти, повинні знати теоретико-правові, організаційні, виховні аспекти вищого навчального закладу.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Важливим кроком на шляху України до євроінтеграції є приєднання України до країн-учасниць Болонського процесу 19 травня 2005 р. у норвезькому місті Бергені на Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти.

Болонська декларація 1999 р. спирається на Велику хартію університетів (Magna Charta Universitatum), у якій проголошується прихильність університетів до європейських гуманістичних традицій, необхідність забезпечення свободи навчання і досліджень, нероздільність навчання і досліджень в університетах, а також автономію, моральну та інтелектуальну незалежність університетів від будь-якої політичної і економічної влади: «Це дуже важливо, якщо врахувати, що незалежність і автономія університетів дають можливість вищій освіті та науковим дослідженням безперервно пристосовуватися до змін у потребах суспільства і наукового прогресу».

Метою вивчення дисципліни «Вища освіта і Болонський процес» є ознайомлення з основними завданнями, принципами й критеріями освіти в рамках Болонського процесу, оволодіння методами та засобами їх запровадження у вищу освіту України. Входячи в освітній і науковий простір Європи, Україна здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог.

Предметом вивчення є нормативні документи та матеріали конференцій європейських міністрів, що відповідають за освіту у країнах-учасниках Болонського процесу, прийняті у Лісабоні (1997), Сорбоні (1999), Болоньї (1999), Празі (2001), Берліні (2003), Бергені (2005), Лондоні (2007), Льовені й Льовен-Ля-Ньові (2009), Будапешті й Відні (2010), Бухаресті (2012); принципи, шляхи й засоби адаптації вищої освіти України до вимог Болонського процесу.

Завдання дисципліни полягає у виявленні причинно-наслідкових зв'язків і особливостей розвитку української освіти в контексті світових цивілізаційних вимірів і вихованні у студентів свідомого розуміння необхідності підвищення особистої відповідальності за результати своєї праці, щоб стати конкурентоспроможним, мобільним, високопрофесійним фахівцем, спроможним знайти своє місце на ринку праці.

Студент повинен знати: значення освіти в розвитку партнерства України з іншими державами; системи вищої освіти у країнах Європи і Америки; документи Болонського процесу; основні завдання, принципи та етапи формування Зони європейської вищої освіти; суть Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS); принципи, шляхи і засоби адаптації ECTS у вищу освіту України; основні кроки запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВНЗ України.

Студент повинен уміти: формувати інформаційний пакет ECTS; складати на основі структурно-логічних схем і навчальних планів

спеціальностей навчально-методичні комплекси дисциплін за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу, які готується викладати магістрант; складати індивідуальний план студента; формувати змістовий модуль дисципліни та заліковий кредит; розробляти шкалу оцінювання навчальної діяльності студента та модель моніторингу якості освіти в умовах цієї системи.

Робоча навчальна програма дисципліни розроблена на підставі типової програми з дисципліни «Вища освіта України і Болонський процес», підготовленої Міністерством освіти і науки України у 2004 р.

Основними формами навчального процесу, що забезпечують вивчення дисципліни, є лекції, семінарські та практичні заняття, робота в Інтернеті, самостійна робота, співбесіди з викладачами тощо. Контроль знань студентів проводиться за кредитно-модульною системою, передбаченою навчальною програмою.

Стрельніков, В. Ю. Вища освіта і Болонський процес [Текст] : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою організації навчального процесу / В. Ю. Стрельніков. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=682382

Обговорюючи питання актуальності та значущості Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) як для окремих країн, так і взагалі для міжнародної спільноти, експерти із структурних реформ у вищій освіті зазначають, що у рамках Болонського процесу з метою сприяння співпраці в освіті проведена значна робота зі створення європейського освітнього середовища. ЄПВО не залежить від будь-яких можливих впливів владних структур країн — учасниць Болонського процесу, вищих навчальних закладів та окремих осіб, оскільки основні його положення, рекомендації та рамкові стандарти кожна європейська країна і університет запроваджують на добровільних засадах та з урахуванням національних особливостей системи вищої освіти. ЄПВО є робочим середовищем для вищої освіти європейських країн і значною мірою визначає її майбутнє. Сьогодні ЄПВО одночасно є міждержавною структурою співробітництва, яка дає змогу вищим навчальним закладам реалізовувати свою місію з метою забезпечення широких та різноманітних потреб суспільства. Його структури, інструменти і процеси покликані зробити вищу освіту сумісною і порівнянною, не нівелюючи різноманітності її змісту.

Структурами, які найбільшою мірою сприяють запровадженню основних положень Болонського процесу та інструментів прозорості вищої освіти в ЄПВО, є: Рада Європи, Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейський союз студентів, Міжнародна Організація

Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Інтернаціонал освіти (одна з найбільших глобальних федерацій профспілок, яка представляє інтереси понад 30 млн. освітян з різних країн світу), а також Конфедерація європейського бізнесу "Бізнес Європа".

Координацію діяльності цих структур здійснює Болонський секретаріат, який працює у період між конференціями міністрів європейських країн, відповідальних за розвиток вищої освіти у своїх державах. Як правило, конференції відбуваються кожні два роки. Членами Болонського секретаріату є представники країни — учасниці ЄПВО, яка готує наступну конференцію. У період із 2012 по 2015 рік цією країною є Вірменія, оскільки вона прийматиме конференцію у 2015 році у Єревані.

За результатами досліджень, що проводилися в ЄВПО, основними інструментами прозорості визнано такі:

- болонські інструменти прозорості: Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС), Національна рамка кваліфікацій (НРК), додаток до диплома європейського зразка (ДД), трициклова ступенева система вищої освіти (навчання), система забезпечення якості вищої освіти, результати навчання;
- національні класифікації у системі вищої освіти;
- міжнародні (глобальні) та національні рейтинги вищих навчальних закладів, міжнародні та національні бази даних об'єктивної і достовірної інформації про стан та функціонування системи вищої освіти;
- національні веб-сайти, які містять матеріали щодо доступу до вищої освіти і прийому на навчання до вищого навчального закладу, а також веб-сайти вищих навчальних закладів;
- реєстри акредитованих програм та організацій;
- мережа інформаційних центрів із визнання академічних кваліфікацій вищої освіти ENIC/NARIC, яка представлена Мережею національних інформаційних центрів з академічного визнання (National Academic Recognition Information Centre Network — NARIC Network), що кореспондується з Європейською мережею національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності (European Network of National Information Centres on Academic Recognition and Mobility — ENIC Network);
- щорічні звіти освітніх міністерств щодо стану та функціонування вищої освіти, а також щорічні матеріали самоаналізу діяльності університетів;
- програми професійної орієнтації, інформація про працевлаштування випускників;
- дні відкритих дверей та інші маркетингові заходи вищих навчальних закладів, громадські кампанії і публічні дебати;
- фінансова інформація про вартість освітніх послуг;
- система (процедури) оцінювання якості наукових досліджень у вищих навчальних закладах.

До процесів, що сприяють визнанню термінів навчання, сумісності та порівнянності ступенів та кваліфікацій вищої освіти в ЄПВО можна віднести: запровадження системи зрозумілих і порівнянних академічних ступенів

(бакалавр, магістр, доктор філософії); забезпечення прозорості стосовно змісту навчання за допомогою кредитів і ключових документів ЄКТС і ДД; узгодження освітніх програм підготовки фахівців з вищою освітою; забезпечення якості вищої освіти, сприяння внутрішній (всередині країни) і зовнішній (в межах ЄПВО) мобільності студентів та науково-педагогічних працівників.

Прозорість вищої освіти забезпечується використанням основних інструментів прозорості, що є характерними для країн ЄПВО і застосовуються у практиці багатьох європейських університетів. У Бухарестському комюніке (2012) конференції міністрів, відповідальних за розвиток вищої освіти у країнах — учасницях Болонського процесу, "Використаємо наш потенціал з найбільшою віддачею: Консолідація ЄПВО" зазначено, що для того, щоб забезпечити довіру до вищої освіти необхідно ефективно запроваджувати Болонські інструменти прозорості. Особливо важливе значення серед них мають результати навчання, оскільки вони є визначальними для формування індивідуальних траєкторій навчання студентів, визнання термінів навчання і достовірності (цінності) академічних ступенів та отриманих кваліфікацій вищої освіти. Результати навчання мають ґрунтуватися на загальній методології оцінювання і порівняння, що дасть змогу забезпечити прозорість системи вищої освіти на національному рівні.

Прозорість вищої освіти може бути повною тільки з урахуванням розмаїття національних особливостей університетської освіти в ЄПВО.

З огляду на це актуальною проблемою для системи національної університетської освіти сьогодні є створення національних рекомендацій і рамкових стандартів щодо запровадження болонських інструментів прозорості, які узгоджуються з рекомендаціями і рамковими стандартами ЄПВО. Це сприятиме повному і системному запровадженню болонських інструментів прозорості у вищу освіту України.

Запровадження та використання болонських інструментів прозорості в Європейському просторі вищої освіти [Текст] / Ю. Бобало, В. Павлиш, А. Загородній, І. Бабин // Вища школа. – 2014. – № 1. – С. 19–31. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=ktcore.SecViewPlugin.actions.document&fDocumentId=657826

Головне завдання вищої освіти у XXI столітті полягає в наданні можливостей кожній людині проявити свої таланти і здібності та розкрити свій творчий потенціал. Це означає, що вища школа має виконувати нову місію, яка полягає у співпраці науково-педагогічного працівника і студента, спільній освітній і науковій діяльності того, хто навчає і того, хто навчається. Обидві сторони мають єдину мету – шляхом спільної роботи досягти реалізації творчого потенціалу студента, використовуючи таланти і здібності як викладача, так і студента. Результатом такої спільної творчої діяльності є не проста передача викладачем власного таланту тому, хто навчається, а

розвиток творчих здібностей студента і накопичення останнім нових якостей власного творчого потенціалу. Така творча співпраця стає каталізатором процесів самовдосконалення викладача, котрий намагається постійно розвивати власний інтелект і повною мірою демонструвати та передавати його студентові. І лише за умов налагодження відповідних стосунків між викладачем і студентом, які готові до спільної творчої діяльності, забезпечується пізнання світу, явищ, процесів, людини.

Знання, навички і вміння перестають бути для студента тягарем, котрий він бере на себе, вони перетворюють у складові його зростаючого творчого потенціалу. Це означає, що знайдено шлях до самореалізації студентом його особистісних здібностей, його талант не просто визнаний, а й ще востребований. Цей шлях веде студента до самовдосконалення, що забезпечує формування його власного інтелектуального потенціалу. На нашу думку, тільки в цих умовах починається реалізація місії вищої школи, а викладач вищого навчального закладу може претендувати на високий статус Учителя-творця із студента не простого фахівця, а особистості.

Така творча співпраця викладача і студента дозволяє студенту стати фахівцем і особистістю, яка здатна генерувати нові ідеї, творчо мислити, самостійно, критично і професійно думати, бачити та формувати проблему, знаходити шляхи раціонального її вирішення, усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані, висувати гіпотези вирішення проблем, робити узагальнення, зіставлення різних варіантів, версій і прогнозів, гнучко адаптуватися до динамічних процесів суспільного життя.

Для реалізації вищезазначеної мети вищі навчальні заклади повинні:

- сформувати потужний інтелектуальний потенціал, що опосередковується сучасними науково-педагогічними працівниками кафедр і науково-дослідних лабораторій;
- запровадити інноваційні інформаційні ресурси і технології, спроможні якісно, кваліфіковано, на сучасному рівні задовольняти потреби науковців, викладачів і студентів;
- сформувати контингент студентів, які бажають і можуть реалізувати власний талант і здібності та розкрити творчий потенціал;
- забезпечити спільну освітню і наукову діяльність викладачів і студентів на засадах творчої співпраці.

Приєднання України до країн Болонської співдружності зумовило трансформацію та модернізацію системи вищої освіти у відповідності до загальноєвропейських вимог, визначальними критеріями яких є:

- якість підготовки фахівців;
- фундаменталізація та індивідуалізація навчання;
- зміцнення довіри між суб'єктами освітньої діяльності;
- відповідність вимогам європейського ринку праці;
- мобільність студентів та викладачів;
- сумісність кваліфікацій;
- посилення конкурентоспроможності випускників університету.

Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості освіти і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої школи на світовому освітньому просторі, а також створення умов щодо гармонізації освіти до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору шляхом впровадження основних ідей, сформульованих Болонською декларацією 1999 року та іншими документами Болонського процесу.

Однією з передумов створення загальноєвропейського освітнього простору відповідно до вимог Болонської декларації є впровадження в системи вищої освіти Європейської кредитно—трансферної та акумулюючої системи (ECTS).

Основними принципами організації навчального процесу в умовах його індивідуалізації та впровадження кредитно-модульної системи є:

а) оптимізація навчальної і наукової роботи, відродження і розвиток наукових шкіл, досягнення якісно нового рівня наукової роботи викладачів університету;

б) удосконалення структури та змісту навчальних планів, оптимізація навчального навантаження, впровадження цілісної системи підготовки фахівців за індивідуальними навчальними планами;

в) інтенсифікація навчального процесу, наповнення якісно новим змістом самостійної роботи студентів та контактної (індивідуально-консультативної) роботи студентів з викладачами;

г) запровадження системи діагностики знань, що відповідає європейським вимогам і забезпечує повноцінну реалізацію її основних функцій і, передусім, мотивуючої та контролюючої;

д) забезпечення прозорості навчального процесу у самому широкому розумінні її суті, підвищення інформованості студентів з питань освітньої діяльності; формування сучасного європейського типу відносин між викладачем і студентом; створення системи навчання, за якої студент не тільки і не стільки об'єкт, а суб'єкт освітньої діяльності;

ж) впровадження заходів інституціонального характеру – перехід на європейські кредити, розробка інформаційних пакетів, введення додатків до дипломів європейського взірця, шкали оцінювання знань за ECTS тощо. Тобто, мова йде про заходи, які зближують різні освітянські школи та про певну уніфікацію навчальної діяльності в позитивному розумінні її наслідків;

з) засвоєння компетентнісного підходу як прояв нової студентоцентрованої орієнтації освітнього процесу.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу університету, в основу котрої покладений принцип індивідуалізації навчання студента, дозволила:

– перетворити студента з простого споживача інформації та змісту задалегідь визначених викладачем матеріалів з конкретної навчальної дисципліни у працівника, робота якого спрямована на самостійне добування знань, пізнання таємниць природи, суспільства і людини;

– здійснювати навчальну діяльність студента, яка базується не на простому накопиченні знань, а на креативних методах пошуку істини за принципом “створи”, що і спонукає студента до використання власного таланту і здібностей;

– запровадити виконання студентами індивідуальних навчально-дослідних завдань (проектів) за кожним змістовим модулем навчальної дисципліни, що мають науково-пошуковий характер, та забезпечувати публічний захист отриманих результатів в студентській аудиторії за участю провідного викладача-керівника завдання (проекту);

– перетворити студента з пасивного слухача на лекціях, семінарських та інших видах навчальних занять у активного учасника дискусій, мозкових штурмів, диспутів, котрий виступає в ролі опонента, співдоповідача, арбітра колег-студентів;

– позбавити студента від виконання традиційної ролі спостерігача (мовчуна) і перевтілення в оратора, котрий аргументовано доводить власну точку зору, власне ставлення до питань, що розглядаються на занятті;

– збільшити обсяги навчального часу студентів на самостійну позааудиторну роботу з інформаційними ресурсами навчальної і наукової літератури на паперових та електронних носіях; виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (проектів) та їх захист; індивідуально-консультативну роботу викладача з кожним студентом;

– перевести бібліотеку на сучасні електронні технології надання інформаційних послуг студентам, створити електронні навчально-методичні посібники для самостійного вивчення студентами навчальних дисциплін за кредитно-модульною системою організації навчального процесу;

– запровадити інтерактивні технології навчання студентів, що спрямовані на розвиток особистості та її професійне становлення.

Запровадження університетом принципів Болонської декларації забезпечило значний розвиток інтерактивних технологій навчання студентів. Інноваційні методи та електронні технології і ресурси у поєднанні з інтерактивними навчальними заняттями дозволили поліпшити якість підготовки фахівців і надали можливість кожному студенту проявити свої таланти і здібності та розкрити власний творчий потенціал.

Для того, щоб гармонізація і модернізація освітньої діяльності набули системного характеру і здійснювалися на основі “прозорих правил”, в університеті розроблено і введено в дію нормативно-методичні положення, рекомендації, що схвалені Вченою радою:

– “Положення про організацію навчального процесу в умовах впровадження кредитно-модульної системи”;

– “Положення про організацію самостійної та індивідуально-консультативної роботи”;

– “Положення про “Індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання”;

– “Порядок оцінювання знань студентів з урахуванням вимог Болонської декларації”;

– “Положення про робочу навчальну програму дисципліни та методичні рекомендації до її розробки”;

– “Порядок ліквідації академічних заборгованостей студентів”.

Основними завданнями для створення умов щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в університетах і академіях є: розроблення структурно-логічних схем підготовки фахівців за усіма напрямками та спеціальностями; впровадження модульної системи організації навчального процесу, системи тестування та рейтингового оцінювання знань студентів; організація навчального процесу на базі програм навчання, які формують як набір залікових кредитів; введення граничного терміну навчання за програмою навчання, включаючи граничний термін бюджетного фінансування; створення нового покоління галузевих стандартів вищої освіти; розроблення індивідуальних графіків навчального процесу з урахуванням особливостей кредитно-модульної системи організації навчального процесу; зарахування на навчання до вищого навчального закладу тільки за напрямками підготовки; вдосконалення наявного та створення нового навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення навчання в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу; формування програм навчання усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів на основі освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників та освітньо-професійних програм підготовки, які передбачають можливі зміни співвідношення обсягів кредитів освітньої та кваліфікаційних складових підготовки; введення інституту викладачів-кураторів індивідуальних програм навчання.

Паралельно з введенням у дію нових навчальних планів з метою посилення індивідуалізації навчального процесу та реалізації особистих потреб студентів щодо своєї фахової підготовки і вимог ринку праці в університеті з 2006/2007 навчального року започатковано Індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання.

Цей документ замінив студентам традиційну залікову книжку і дозволив відобразити індивідуальний графік навчання за певною спеціальністю, реалізуючи особистісний підхід формування власної траєкторії навчання і перетворюючи студента на повноправного учасника навчального процесу. Кожен студент має самостійно визначити вибірккову складову свого індивідуального плану, орієнтуючись на анотації вибіркових дисциплін, поради викладача-консультанта та власні вподобання.

Косаріна, В. П. Вища освіта України і європейський освітній простір [Електрон. ресурс] : Лекція / В.П. Косаріна. – 2007. – Спосіб доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=21778
1

19 травня 2005 р. у норвезькому місті Бергені відбулася подія, що стала визначальною для подальшого розвитку системи вищої освіти України. Так, на Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти,

«Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей», було схвалено приєднання України до Болонського процесу. З цією подією пов'язують офіційне визнання приєднання нашої держави до процесу інтеграції національної системи вищої освіти до загальноєвропейського освітнього простору згідно з принципами та цілями, визначеними у Болонській декларації «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1999 р. Та інших документах, підписаних у розвиток Болонського процесу. Фактично ж Україна включилася у Болонський процес раніше, прийнявши Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 р. № 49).

За цей час Болонський процес в Україні по суті став «брендом» реформ національної системи вищої освіти, що спрямовані на входження її в європейський освітній і науковий простір у рамках загального руху щодо реалізації євроінтеграційних прагнень України. Аналіз же документів, прийнятих у рамках Болонського процесу його учасниками, вказує на те, що цей Процес не є самоціллю. У преамбулі Комюніке Бергенської конференції міністрів країн Європи від 20 травня 2005 р. визначено, що політика впродовж реалізації Болонського процесу здійснюється задля досягнення кінцевої мети – створення Загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р. У Комюніке Лондонської конференції від 19 травня 2007 р. визначено 2010 рік як рік переходу від Болонського процесу до Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО) (п. 4.2). Зрештою на зустрічі міністрів, що відповідають за вищу освіту у державах – учасниках Болонського процесу, яка відбулася 11–12 березня 2010 р. у Будапешті та Відні, прийнято Будапештсько-Віденську Декларацію, якою офіційно проголошено про створення ЄПВО. Бухарестське Комюніке 2012 року (26–27 квітня 2012 р.) додатково наголосило про використання потенціалу міністрів Ради Європи з найбільшою користю для консолідації Європейського простору вищої освіти (варто відзначити, що з цією подією пов'язується завершення не Болонського процесу, а лише його першого етапу). Проведення наступної Конференції ЄПВО на рівні міністрів відбудеться в м. Єревані (Вірменія) у 2015 р. В її рамках заплановано розглянути результати Болонського процесу щодо встановлених пріоритетів.

З метою досягнення визначених цілей країни – учасниці «болонського клубу» зобов'язалися провести реформи у сфері вищої освіти за прийнятими критеріями і стандартами задля забезпечення сумісності та порівнянності національних систем вищої освіти, що, зокрема, передбачає введення системи порівняльних ступенів вищої освіти та строків навчання, забезпечення якості (передусім запровадження моделі експертного оцінювання органів із забезпечення якості на національному рівні), запровадження єдиних стандартів кваліфікацій (рамки кваліфікацій), кредитно-трансферної системи, вдосконалення схем і посилення академічної мобільності, впровадження інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм тощо. Тож на часі є слушним питання про здобутки

болонських реформ вищої освіти, що, безсумнівно, за глобальним контекстом повинні мати національний вимір.

Україна підтримала загальне розуміння цілей Болонського процесу, про які зазначається в Болонській декларації і подальших комюніке, підтвердила свої зобов'язання відносно координації своїх дій у рамках Болонського процесу з метою формування Європейського простору вищої освіти, про що зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» від 13 липня 2007 р. № 612. З часу приєднання до Болонського процесу в Україні проведено низку заходів, що свідчать про системне реформування вищої школи. Основні досягнення визначено в аналітичному звіті Болонського Секретаріату, підготовленому на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу в системі вищої освіти України у 2007–2009 рр. До таких, зокрема, відносять: упровадження ступеневої системи, стандартів і рекомендацій забезпечення якості вищої освіти відповідно до вимог званої міжнародної організації «Європейська мережа забезпечення якості», набуття урядового членства в Європейському реєстрі із забезпечення якості, введення європейської кредитно-трансферної системи, Додатку до диплома європейського зразка, розробку національної системи кваліфікацій.

Сьогодні, перебуваючи на рубежі початку нового етапу болонських ініціатив та підводячи підсумки власних здобутків за попередній період, можна констатувати, що нагальність реформи вищої освіти є безсумнівною. Однак на фоні професійних оцінок досягнень у болонських реформах висловлюються також і критичні зауваження.

Наразі загальний погляд на сучасний стан вищої освіти в Україні у контексті реалізації її основного завдання щодо створення умов для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях, дає підстави відзначити певні тенденції, що нині склалися у сфері вищої освіти і заслуговують на об'єктивну критичну оцінку.

Так, унаслідок тривалих реформ за відсутності зваженої політики у сфері розвитку вищої освіти, посилення її комерціалізації та відсутності прогнозування щодо потреб у фахівцях різних галузей економіки, система вищої освіти належним чином не забезпечує підготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Про це, зокрема, зазначено у Рекомендаціях парламентських слухань «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації». Визначальним критерієм оцінки ефективності діяльності для більшості вищих навчальних закладів почасти виступає не попит на фахівців на ринку праці, а показники конкурсного прийому. Зрештою, даються взнаки поступова втрата освітнього потенціалу та професійно-навчальної мотивації, деформація співвідношення структури вищої освіти до потреб ринку праці та зайнятості населення, зниження моральних і духовних цінностей молоді тощо.

Таким чином, оцінка реформи вищої освіти в Україні за результатами виконання завдань, окреслених у рамках окремих етапів Болонського процесу, не повною мірою відповідає суспільним запитам і професійним очікуванням щодо реформування вищої освіти. У зв'язку з цим, на наш погляд, важливим постає питання про визначення чітких пріоритетів розвитку системи вищої освіти України, зокрема з урахуванням її потенціалу щодо національної самоідентифікації, у контексті розширення європейської освітньої традиції.

Клименко О. М. Болонський процес в Україні: в пошуку національної моделі системи вищої освіти [Електронний ресурс] / О.М. Клименко, Г. О. Михайлюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – С. 58–63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_3_13.pdf

Однією з важливих проблем, що обговорюються в межах Болонського процесу є система контролю якості освіти. Головний недолік традиційної системи оцінювання знань студентів полягав у тому, що вона не сприяла активній і ритмічній роботі студентів, тому що важко контролювалася й не стимулювалася ніякими факторами. Існуюча система контролю усереднювала всіх: і студент, який здав усі контрольні роботи та індивідуальні завдання достроково, і студент, який здав їх лише в заліковий тиждень, формально однаково встигали. У підсумковій екзаменаційній оцінці не завжди враховувалася самостійна робота студента. Ця оцінка не відбивала повною мірою рівень знань, умінь і навичок студента, містила елемент випадковості. Не дивно, що за такої системи не було змагальності між студентами в оволодінні знаннями, подальша доля студента (розподіл, відбір до аспірантури) часто визначалася міркуваннями, далекими від професійних. Ці й багато інших недоліків традиційної системи обумовили пошук нових можливостей об'єктивної оцінки знань, умінь і навичок. Усе це призвело до необхідності модернізації традиційної технології навчання, яка дозволяла б на високому рівні методичного, інформаційного й технічного забезпечення проводити високоякісну підготовку фахівців. Одним з варіантів такої модернізації стала модульно-рейтингова система навчання, яка дає можливість активно впливати на процес навчання, поліпшувати його функціональні характеристики, що дозволяє підвищити інтерес студентів до навчального процесу, а отже й підвищити їх успішність. Модульно-рейтингова система має на меті поставити студента перед необхідністю регулярної аудиторної та самостійної роботи протягом усього семестру, вимагає чітких правил її виконання, які мають бути добре відомі й студентам, і викладачам. Ця система складається з двох взаємозалежних та взаємодоповнюючих частин – рейтингової й модульної, які можуть функціонувати й окремо, але з меншою ефективністю.

Модульно-рейтингова система оцінки знань студента є якісно новим рівнем навчання у вищій школі, її основою є безперервна індивідуальна ро-

бота з кожним студентом протягом усього семестру. Для її впровадження потрібні освітні стандарти та робочі програми з кожного предмета. Дидактичне оснащення має бути повним. При переході на таку систему українські вищі навчальні заклади стикаються з низкою проблем, основною з яких є суттєва відмінність у навчальних планах (та й взагалі наявність таких в Україні і відсутність у низці країн Європи) підготовки бакалаврів і магістрів (про спеціалістів свідомо промовчу, тому що це окрема тема для дискусії). У планах підготовки бакалаврів і магістрів у європейських країнах (і не тільки, наприклад, у Великій Британії або Нігерії), зазвичай стоїть 4 предмети на семестр, тобто 8 на рік, з них 2–4 (залежно від курсу навчання) – на вибір студента. Кожний курс супроводжується аналогом нашої курсової роботи (або чимсь, що зараз називається ІНДЗ). Не існує різниці між заліками й іспитами. Програму підготовки фахівців (бакалаврів і магістрів) розробляє факультет. У вітчизняній системі освіти превалує трохи інше уявлення про методику підготовки кадрів вищої кваліфікації. Курси переважно менші, тобто якщо в Європі один курс, як правило, складається з 15 кредитів, то в нашій системі вищої освіти – максимум з 5–6 (здебільшого, це рідкість, в основному з 2–3 кредитів). Крім того, відсутність у вищих навчальних закладах різних країн зіставних залікових одиниць, що визнаються обома сторонами, та скоординованих зіставних курсів і дисциплін не дозволяє студентам і викладачам зарахувати отримані в закордонному ВНЗ оцінки. Також ще зовсім не вирішене питання про "внутрішню мобільність" – забезпечення мобільності студентів і викладачів у межах переміщення українським освітнім простором, налагодження взаємодії на ґрунті мобільності вітчизняних вищих навчальних закладів.

Варто відзначити засилля зовсім непотрібних "міністерських курсів", на кшталт "БЖД", "Охорона праці" тощо, як у програмі підготовки бакалаврів, так і магістрів (особливо). Через великий обсяг подібного роду навчальних курсів страждають дисципліни спеціалізації, виникає перевантаження студентів, зменшується можливість реалізувати спільні програми із західними вищими навчальними закладами через значну різницю в навчальних планах. Крім того, європейська система вищої освіти орієнтована на підготовку фахівців вузькопрофільних, в одній дуже вузькій галузі, вітчизняна ж є гібридом радянської системи й далеких відлунь європейської. На жаль, цей казус неможливо повністю подолати лише зусиллями університетського інтелектуального співтовариства – необхідні істотні законодавчі зміни.

На сьогодні українська система вищої освіти передбачає, як відомо, три кваліфікації: бакалавр, спеціаліст, магістр. Причому дві останні розглядаються як такі, що належать до одного рівня. Кваліфікація "дипломований спеціаліст" не має аналогів у тих країнах, які використовують багатоступінчасту систему освіти, не передбачена вона ні Болонською декларацією, ні іншими документами Болонського процесу. Не дивно, що останнім часом з'явилася ціла низка пропозицій, різною мірою оформлених, мета яких – привести систему українського вищої освіти в більшу відповідність до принципів Болонського процесу. Слід підкреслити: справа не тільки в тому, що необхідно виконувати зобов'язання, які випливають із

самого факту підписання Болонської декларації; ще важливіше те, що ми самі зацікавлені в наданні українській системі стрункості й прозорості, зрозумілості й ефективності. Схема "бакалавріат – магістратура" багато в чому відповідає цим вимогам. Її ефективність обумовлена тим, що бакалавріат дає широку й у той же час досить фундаментальну підготовку, щоб випускник міг і почати трудову діяльність, будучи затребуваним на ринку праці, і продовжити освіту в магістратурі. Збереження кваліфікації "спеціаліст" робить систему вищої освіти без потреби ускладненою, а також непрозорою для західних колег через, як уже зазначалося, відсутність аналогів у системах, орієнтованих на Болонський процес.

Не менш важливою й до кінця не вирішеною в контексті Болонського процесу є організація самостійної роботи студентів. Важливість цієї проблеми пов'язана з новою роллю самостійної роботи: вона поступово перетворюється на провідну форму організації навчального процесу. У результаті самоосвітньої діяльності студентів відбувається процес набуття, структурування й закріплення знань. Нині роль самостійної роботи настільки зросла, що її доводиться спеціально планувати, створювати для неї нові форми й методи, виділяти час, приміщення й технічні ресурси. Складність проблеми полягає в необхідності оптимізації комбінації часу на лекційні заняття й на виконання самостійної роботи з різних дисциплін. На даний час це рідко перевищує співвідношення 1:1, тоді як у європейських країнах Болонського процесу й у США відзначається стійка тенденція зниження загального часу на читання лекцій і зростання часу на самостійну роботу студентів (у приблизному співвідношенні 1:3). Саме таке, триразове перевищення часу на самостійну роботу студентів порівняно з лекційною формою занять вважається, в середньому, найбільш ефективним для поліпшення якості підготовки фахівців.

Для досягнення зазначеного оптимуму необхідно провести неймовірно велику роботу зі створення відповідних форм і методів організації індивідуальної роботи студентів. Треба навчитися планувати самостійну роботу, одержувати інформацію про реальні витрати часу студентів на виконання домашніх робіт з різних навчальних дисциплін, шукати способи ліквідації нестачі аудиторного фонду, комп'ютерної техніки, а також проводити цілеспрямовану роботу зі створення на кафедрах достатньої кількості спеціальних завдань нового рівня. Таких завдань, які були б цікаві за змістом й водночас дозволяли б студентам працювати самостійно. Не менш важливо забезпечити комп'ютерну підтримку автоматизованої оцінки результатів самостійної роботи студентів.

Слід підкреслити, що підвищення ролі самостійної роботи аж ніяк не знижує цінності лекційних форм роботи зі студентами. Цікаво прочитана лекція виконує орієнтуючу, організуючу, мотивуючу, систематизуючу, пізнавальну та інші важливі функції. У цьому сенсі жодна інша форма не може успішно конкурувати з лекцією. А тому роль цікавих лекцій ніколи не знизиться. Однак, слід відзначити, що не всі університетські лектори й лекції цікаві студентам. Низку навчальних матеріалів, які необхідно запам'ятати,

марно давати у формі лекцій, тому що такі матеріали можуть бути засвоєні в процесі самостійної роботи, або в групах, або при розподілі студентів на пари. Саме в роботі в парах у студентів з'являється можливість вербалізації досліджуваних понять і формування професійної мови. Тому необхідні такі навчальні матеріали, які спеціально створюються для вивчення в процесі самостійної роботи: це матеріал, що підлягає заучуванню, апробації, вербалізації, структуруванню, закріпленню й удосконаленню в процесі індивідуальної роботи.

Бар'єрами модернізації освітнього простору вищої школи виступають також низький рівень фінансування, високий рівень контролю з боку держави, відсутність ефективних механізмів залучення до навчального процесу спонсорів, роботодавців, спровоковане невисоким фінансовим забезпеченням професорсько-викладацького складу, проведення науково-дослідної роботи переважно на професійному ентузіазмі й застарілому технічному оснащенні.

Лукашук В. І. Модернізація української вищої освіти в контексті Болонського процесу [Електронний ресурс] / В. І. Лукашук // Український соціум. – 2013. – № 3. – С. 77–85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Usoc_2013_3_9.pdf

За даними Всесвітнього економічного форуму, Україна входить до першої двадцятки країн з розповсюдження вищої та середньої освіти, а за кількістю людей з вищою освітою займає 8-ме місце з 142 країн світу, проте за якістю освіти значно поступається іншим країнам і перебуває «у хвості» світових рейтингів. Зокрема, за якістю вищої освіти Україна знаходиться на 83 місці, а за якістю професійного навчання – на 103 місці. Якщо у 2004 році країна посідала 55 місце у світі за якістю вищої освіти, то в 2010 році – 72. За критерієм навчання на робочому місці Україна займає лише 103 позицію.

Слід зазначити, що комерціалізація освіти в умовах недостатнього бюджетного фінансування спонукає ВНЗ для збереження контингенту зменшувати вимогливість до студентів, що негативно впливає на якість знань. Наявний у студента індивідуальний навчальний план залишається по суті типовим.

Приєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 року викликало неоднозначні думки не тільки серед працівників освіти, а й серед студентів вищих навчальних закладів. Якщо поглянути на сутність Болонської системи освіти, то можна побачити, що вона дійсно має на меті позитивну ціль: уніфікувати європейську освіту, зробити її доступною для студентів різних країн, розробити єдині критерії оцінювання рівня знань студентів всіх Європейських ВНЗ. Це є привабливим та корисним, адже дипломи про освіту котуються у всій Європі, і студент може без перешкод продовжувати навчання в будь-якому вищій іншій країні.

Європейська практика впровадження цієї системи свідчить про її недосконалість. Про це свідчить і так звана «Чорна книга Болонського процесу», видана у 2005 році, яка була створена студентами з 31 країни учасниці Болонської системи. У ній перераховуються численні провали освітньої реформи: неефективність кредитної системи, проблеми із структурою бакалаврата-магістратури, недосяжність мобільності. Стає очевидним, що все

нове і привабливе в Болонській системі, по-перше, на практиці виявилось не завжди дієздатним, по-друге, встигло «заразити» цією недієздатністю традиційно сильні сторони вищої освіти.

Реформи не вирішили двох найважливіших завдань, які стояли перед ними:

- 1) не відбулося інтернаціоналізації європейської освіти;
- 2) не вдалося затвердити уявлення про бакалаврів як про кваліфікованих фахівців з вищою освітою: їх, як і раніше, сприймають як «недонавчених».

Розглянемо хорошу ідею розширеної можливості навчання в іноземних університетах. Так, число тих, хто один-два семестри провів за кордоном, зростає. Але справжньої інтернаціоналізації освіти так і не відбулося. Німецькі студенти багатьох спеціальностей легко відмовляються від перспективи рік провчитися в Парижі чи в Лондоні, оскільки побоюються, що їхні майбутні роботодавці не будуть готові визнати це нарівні з часом, проведеним на німецькій студентській лаві. Так, ці побоювання можуть бути як завгодно необґрунтованими, але ризикувати нікому не хочеться.

Українські студенти, які бажають продовжити навчання за кордоном, відчувають величезні труднощі через незнання мови і відсутність мовної практики (а часто взагалі їх неможливо подолати), з визнанням їхніх дипломів чи зарахуванням дисциплін, які вивчалися в українських ВНЗ. Студенти пострадянських країн переважно їдуть навчатись до країн Східної Європи (Польща, Чехія, Румунія, Угорщина), а студенти країн Східної Європи у свою чергу їдуть до розвинених країн Західної Європи та США. Аналогічну міграцію здійснює і професорсько-викладацький склад в пошуках більш гідної заробітної плати. Лише обмежена кількість українських студентів, які мають заможних батьків, їдуть навчатись до розвинених країн світу.

Керівники вітчизняних підприємств нарікають на зростання числа «незрілих» бакалаврів та «не до кінця оформлених» магістрів, яких їм доводиться працевлаштовувати. У сучасній Україні, якщо в студента є «корочка» бакалавра і він навіть не спеціаліст, то він має базову вищу освіту, – його освіта незавершена.

Для цього необхідно розробити державні вимоги та довести їх до потенційного роботодавця про те, що людина, яка отримала 3-4-річну бакалаврську освіту – це вже людина з повноцінною освітою, а не частковою вищою освітою. Не випадково Україна була вимушена „зберегти" спеціаліста.

Велике значення має завдання введення системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (Європейській кредитно-трансферній системі). Саме її розглядають як засіб підвищення мобільності студентів при переході з однієї навчальної програми на іншу, включаючи й програми післядипломної освіти.

Ще один з принципів Болонської системи – акцент на самостійну, творчу роботу студентів з метою розвитку їхнього пізнавально-осмислюючого апарату і вміння його застосовувати. Дійсно, людина сама вивчаючи предмет, не через суб'єктивну призму викладача, не в обмеженому обсязі лекції, а самостійно, набагато краще засвоїть його, сформує своє ставлення до викладених питань і власну позицію. Звідси випливає, що відвідування всіх лекцій, семінарів і практичних занять не є обов'язковим, якщо студент чудово справляється з матеріалом сам. В ідеалі передбачається, що кількість аудиторних робіт скорочуються, студенти працюють в бібліотеці, а семінари перетворюються на такі

собі «консультативні години», де викладач лише акцентує увагу на складних для сприйняття моментах. Таким чином, відвідування занять не є обов'язковим.

В українській практиці кількість аудиторних годин і справді скоротилася, але суть лекцій залишилася незмінною. Викладач і досі пропонує «диктанти» студентам, але тепер у більш стислому вигляді, і в середньому половина матеріалу передається для самостійного вивчення. Треба також звернути увагу на те, що відвідування занять є обов'язковим, у методичних матеріалах передбачені години на самостійну роботу студента. Але, якщо студент буде відвідувати заняття та ще використовувати всі ці години на самостійну роботу, то очевидним є його явне перевантаження.

За Болонською декларацією закріплене положення про автономний статус усіх університетів. У зарубіжних приватних закладах завжди передбачаються можливості здібним студентам навчатись за рахунок грантів або банківських кредитів. В українських умовах вища освіта є безплатною, а контрактна форма навчання є джерелом додаткового фінансування вишів.

На думку Кузнецова В. В., Болонський процес більше підходить до престижних приватних навчальних закладів. А це означає, що МОН має обмежувати втручання та контроль над навчальним процесом і стати органом, який буде лише давати вищим навчальним закладам рекомендації в тій чи іншій сфері, а ВНЗ вже буде сам вирішувати, прислухатися йому до цих рекомендацій чи ні. Таким чином, освітні послуги мають стати ринковим продуктом і саме престиж університету забезпечить йому переваги на ринку щодо формування контингенту студентів тієї чи іншої спеціальності. На сьогодні в Україні навпаки – освітня діяльність жорстко контролюється з боку держави.

Болонська система вигідна в першу чергу для високорозвинених країн, у чиїх ВНЗ є стартові умови для майбутнього змагання. У країнах же слаборозвинених буде спостерігатися постійний «відтік мізків» за кордон. Невелика частина з них зможе повернутися назад, зважаючи на майбутні перспективи та цінності, прицеплені їм європейською системою освіти.

У подоланні проблем освітньої діяльності з врахуванням Болонського процесу, як свідчить світовий досвід, особливе місце має займати відкрита форма навчання. Цілком очевидно, що Україні доведеться за найближчі декілька років провести національну освітню систему до вимог Болонського процесу та врахувати феноменальний ефект відкритої освіти, яка стрімко набирає обертів.

Сердюк В. Р. Складності модернізації вищої освіти в Україні в контексті Болонської декларації [Електронний ресурс] / В. Р. Сердюк, І. С. Гучок // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. – 2013. – № 2. – С. 62–68. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vznu_ped_2013_2_12.pdf

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УНІВЕРСИТЕТІ

У Національній доктрині розвитку освіти ця важлива галузь проголошена рушійною силою побудови громадянського суспільства. В умовах становлення України як правової держави, формування в ній демократичної політичної системи освіта має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Забезпечити фундаментальну наукову, професійну та загальнокультурну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх інтересів та здібностей, удосконалення наукової та професійної діяльності, перепідготовку й підвищення кваліфікації покликана вища школа.

Вищі навчальні заклади посідають провідне місце в структурі соціально-економічного розвитку суспільства. Від діяльності вищої школи значною мірою залежить процес створення найбільшого багатства держави — її інтелектуального потенціалу.

Роль вищої освіти посилюється й актуалізується тенденціями суспільно-економічного розвитку на початку ХХІ століття. Це, за визначенням академіка В. Г. Кременя, глобалізація суспільного розвитку, загроза набуття людством здатності до самознищення, перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, до суспільства знань. Отже, час вимагає організації навчально-виховного процесу у вищій школі на науковій, гуманістичній, людино центристській основі. Якщо раніше випускники ВНЗ, яких залучали до науково-педагогічної діяльності, залишали поза увагою психолого-педагогічні засади навчальної та виховної роботи зі студентами, переважно копіюючи своїх старших колег, то на новому етапі розвитку вищої школи така "самодіяльність" уже не може бути прийнятною. У багатьох вищих навчальних закладах серед викладачів є чимало колишніх інженерів, лікарів, агрономів, зоотехніків, правознавців, які мають недостатні знання з педагогіки й психології. Це, ясна річ, негативно позначається на ефективності навчально-виховної роботи. Наразі необхідне цілеспрямоване системне забезпечення психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних кадрів для ВНЗ. Роботу в цьому напрямі треба розпочинати ще на етапі навчання в магістратурі та аспірантурі. Молоді викладачі, які не мають психолого-педагогічної підготовки, повинні обов'язково оволодіти науковими засадами психології та педагогіки вищої школи.

Матеріали навчального посібника "Педагогіка вищої школи" можуть бути корисними в організації навчання магістрантів, аспірантів, молодих викладачів ВНЗ. У посібнику систематизовано дидактичний матеріал з базових тем педагогіки вищої школи. Кожна тема охоплює коло основних питань, поглиблені відповіді на які можна знайти в рекомендованій літературі, містить систематичний виклад теоретичного матеріалу. Крім того,

зроблена спроба розкрити методичне підґрунтя організації самостійної навчальної праці. З цією метою визначені завдання для самостійної роботи з теми, завдання й запитання для творчих роздумів і самоконтролю.

Опрацювання курсу "Педагогіка вищої школи" передбачає написання рефератів з актуальних проблем організації навчально-виховної роботи у ВНЗ. У додатках подана їх орієнтовна тематика. Стануть у пригоді майбутнім науково-педагогічним працівникам й інші матеріали, викладені в додатках.

Матеріали посібника "Педагогіка вищої школи" не вичерпують усіх аспектів цієї важливої галузі освіти. Вони — лише передумова, своєрідний стартовий майданчик для розгортання і вдосконалення індивідуальної творчої роботи викладача.

Кузьмінський, А. І. Педагогіка вищої школи [Текст] : навч. посібник / А. І. Кузьмінський. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2011. – 486 с.

Початок другого тисячоліття характеризується глобалізацією суспільного розвитку, зближенням націй, народів, держав, освітніх систем, відбувається перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, які значною мірою базуються на інтелектуальній власності, знаннях і обумовлюються рівнем наукового потенціалу країни.

Розвиток України має визначатися у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури. Відповідно до "Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки", затвердженої Міністерством освіти і науки України, реформою вищої освіти передбачається перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, запровадження двоциклової підготовки (бакалаврат, магістратура), оволодіння ними сучасними інноваційними технологіями.

Досягнення цієї мети потребує модернізації теоретико-методичних засад вищої освіти, підготовки нової джерельної бази науково-методичного забезпечення.

Вища педагогічна освіта виконує особливу, ключову функцію у формуванні сучасної людини, її інтелектуального та духовного потенціалу.

Стратегія розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об'єктивно потребує підвищення вимог І до освітньої системи та професійної підготовки фахівців високої кваліфікації.

Перехід педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти бакалаврів, а також розробки змісту, форм і методів педагогічної підготовки магістрів як і фахівців найвищого кваліфікаційного рівня, котрі в майбутньому поновлять склад науковців з різних галузей науки та викладацький корпус вищих навчальних закладів, спеціалізованих середніх навчальних закладів із поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, коледжів.

Підручник побудований за принципом модульності. У підручнику подані сучасні технології навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, тести та кросворди до кожного модулю та міні-модулю.

Підручник буде корисним для студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів. Його доцільно використовувати при вивченні нормативних педагогічних курсів, на практичних заняттях спецсеінарів та спецкурсів, при написанні курсових і дипломних робіт.

Вітвицька, С. С. Основи педагогіки вищої школи [Текст] : підручник / С. С. Вітвицька. – 2-ге вид. – К. : Центр навч. л-ри, 2011. – 384 с.

Університети — як живі люди: вони народжуються, відбувається їхнє становлення, а потім триває їхнє життя, позначене постійним розвитком наукової, навчальної та просвітницької діяльності. У цьому розвитку, який у найстаріших університетах сягнув багатьох століть, завжди виділяються відмінні періоди, а їх перебіг часто супроводжується зміною самої назви університету. Та якою б не була історія вищого навчального закладу — тривалою чи короткою, всі вони постали свого часу на вимогу суспільних потреб, пройшли етапи становлення і розвиваються доти, доки існують ці потреби.

Зародження та розвиток вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» зумовлені особливими суспільними потребами. Вони полягають у виникненні та поширенні в Україні у другій половині XIX та XX століттях нового суспільно-економічного укладу — кооперації. Розвиток цього укладу, що став важливою складовою соціально-господарської організації майже одного мільярда людей в усіх країнах світу, супроводжувався зародженням нових суспільних відносин, головний зміст яких полягає у поєднанні індивідуальної природи людини, її прагнення до володіння приватною власністю з колективними формами життя, створення суспільних багатств та їх розподілу. Саме в контексті розвитку однієї із гілок цього укладу — споживчої кооперації — сформувалася потреба у підготовці фахівців, які б добре знали її економічні й організаційні підвалини та були віддані її ідеалам.

У книзі на основі архівних джерел, спогадів ветеранів університету та матеріалів окремих друкованих видань висвітлюється історія становлення та розвитку Полтавського університету економіки і торгівлі. Книга вміщує півтори тисячі фотодокументів, які ілюструють далеку і частково забуту історію та відображають усі складові освітньої діяльності університету впродовж його 50-річного розвитку.

Полтавський університет економіки і торгівлі (1961-2011) : історичний нарис / уклад. В. М. Артеменко ; редколегія М. В. Аліман, В. О. Дорохін, О. О. Нестуля. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 464 с.

Полтавський університет споживчої кооперації України вступив у третє тисячоліття впевненою ходою. Творча і наполеглива праця колективу дозволила університету досягти IV рівня акредитації.

Університет пропонує на ринку освітніх послуг науково-технічний та інтелектуальний потенціал науково-педагогічних працівників, сучасні технології освітньої діяльності, навчально-методичне забезпечення, інноваційні інформаційні ресурси і технології, новітні фонди навчальної, наукової і методичної літератури; продукцію науково-дослідної та дослідно-експериментальної діяльності; підручники і навчальні посібники з нових дисциплін, які підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедр; розвинену матеріально-технічну базу.

Університет здійснює підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста і магістра за напрямками: економіка і підприємництво, менеджмент, торгівля, прикладна математика, харчова технологія та інженерія з п'ятнадцяти спеціальностей: «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Фінанси», «Банківська справа», «Облік і аудит», «Економіка підприємства», «Маркетинг», «Соціальна інформатика», «Менеджмент організацій», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Товарознавство та комерційна діяльність», «Товарознавство та експертиза в митній справі», «Технологія зберігання, консервування та переробки плодів і овочів», «Технологія зберігання, консервування та переробки м'яса», «Технологія харчування» (додаток Б).

Університет поєднує фундаментальність підготовки, спрямовану на випуск фахівців широкого профілю, здатних швидко адаптуватись на будь-яких ділянках і рівнях управлінської діяльності, з професійною підготовкою, направленою на вирішення конкретних виробничих завдань. Докорінно змінено зміст навчальних планів і програм, які враховують процеси, що відбуваються в економіці, світові тенденції розвитку науки, техніки і технологій. Значна увага приділяється підвищенню ролі особистості в процесі навчання, високій відповідальності студентів за якість одержуваних знань, умінь і навичок.

В університеті з 1992 р. діє потужний підрозділ післядипломної освіти – Міжгалузевий інститут підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціалістів; ефективно працює аспірантура, видається власний часопис «Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України» з економічних, гуманітарних і технічних наук.

На базі університету з 1995 р. функціонує Полтавський навчальний комплекс Укоопспілки «Освіта», який об'єднав коледжі і технікуми споживчої кооперації, державні і комерційні вищі навчальні заклади першого рівня акредитації.

З метою забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців на внутрішньому і зовнішньому ринках праці університет постійно працює над підвищенням престижу власної освітньої діяльності, сприяє розвитку пріоритету знань, компетентності і професіоналізму, усвідомленню їх значущості в соціально-економічному, технічному та культурному розвитку

майбутніх фахівців.

Тільки за останні п'ять років захищено 4 докторських і 44 кандидатських дисертації, підготовлено і видано 29 підручників і навчальних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України, 20 монографій.

Контингент студентів виріс із 4 тис. у 1993 р. до 10 тис. осіб у 2005 р. Чисельність науково-педагогічних працівників збільшилася з 266 до 426 осіб. Досягнуто значних успіхів у формуванні науково-педагогічних кадрів за рахунок докторів наук і професорів, кандидатів наук і доцентів, частка яких на кафедрах складає понад 60 %.

Випускники університету користуються великим попитом на ринку праці України і визнаються замовниками як конкурентоспроможні фахівці ринкового спрямування. Протягом 2000–2004 рр. рівень працевлаштування випускників складав 96–97 %, а в 2005 р. досяг 98 %.

Університет є багатoproфільним вищим навчальним закладом IV рівня акредитації, що здійснює якісну підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр, спеціаліст і магістр, провідним науково-методичним центром вищої кооперативної освіти Лівобережної України, сприяє поширенню наукових знань і здійснює просвітницьку діяльність серед членів споживчої кооперації; має високий рівень кадрового, інформаційного і матеріально-технічного забезпечення.

Відповідно до Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти України університет збільшив час на проведення індивідуальних занять викладачів зі студентами та їх самостійної роботи за рахунок скорочення часу на читання лекцій.

З урахуванням постійного нарощування потоку інформації і скорочення лекційних занять, розроблені нові методики і педагогічні технології, що спрямовані на ефективну навчальну діяльність студентів, контроль і самоконтроль знань, стимулювання самостійної і корпоративної діяльності. Постійно покращується методичне забезпечення самостійної роботи студентів у позааудиторний час, створено сучасне інформаційне середовище навчально-методичної літератури у паперовому та електронному вигляді.

Університет провів низку заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в системі освіти і науки України, які передбачають впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі критеріїв *ECTS* та тестування студентів. Перебудовується система контролю знань студентів шляхом оцінювання їх навчальної діяльності з урахуванням поточної успішності протягом семестру. Контроль засвоєння матеріалу здійснюється за допомогою ПЕОМ. Індивідуальні заняття викладачів зі студентами передбачені навчальними планами з усіх фахів.

Впровадження інноваційних технологій навчання і діагностика його якості має системний характер, що дозволяє забезпечити взаємозв'язок між всіма складовими елементами навчального процесу, підвищує рівень його керованості і науково-методичного забезпечення.

Нестуля О. О. Інноваційні технології підготовки фахівців – запорука конкурентоспроможності випускників університету : монографія / О. О. Нестуля, В. П. Косаріна. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2006. – 110 с. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=16811

1

ФАХОВА ПІДГОТОВКА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Бухгалтерський учет имеет богатую историю. В первую очередь нам интересно, какие проблемы волновали бухгалтеров прошлого, какой вклад они внесли в развитие бухгалтерского учета. Излагая сущность и направления развития современного бухгалтерского учета, мы далеки от стремления навязывать свое мнение. Читатель вправе думать иначе, формировать собственное мнение (в конце книги предлагается список литературы для углубленного изучения материала).

Конкурентоспособность выпускников на рынке труда является одним из основных показателей успешной деятельности вузов. Залогом востребованности молодых специалистов может быть только высокое качество их подготовки. Студенты-первокурсники — это вчерашние школьники со «школьными» установками. У большинства из них еще не сформировано отношение к учебе в институте, к своей карьере, не выработаны жизненные цели, слабы представления об избранной специальности. Поэтому важно, чтобы они как можно скорее нашли для себя ответы на жизненно важные вопросы: для чего они поступили в институт, почему они выбрали именно эту специальность, какие ставят перед собой жизненные цели, какими средствами собираются их достичь.

Молодые люди могут ставить перед собой различные цели: хорошо подготовиться к жизни, стать квалифицированным, востребованным специалистом, сделать карьеру, хорошо зарабатывать, занять престижное положение в обществе, реализовать себя, самоутвердиться в глазах близких. Немаловажное значение имеет также развитие способностей, стремление понять себя и окружающий мир, уверенно чувствовать себя в нем, познавать мировую науку и культуру, заниматься любимым делом, общаться с интересными людьми.

Наконец, образование — это инвестиции в самого себя. Занимаясь в вузе, студент приобретает капитал, который составляют знания, умения, интеллектуальный потенциал. При этом успех в наращивании капитала зависит от того, насколько тренированы ваше мышление, память, воображение, развиты воля и другие полезные качества. Вот на этот капитал вы и будете жить, расходуя или наращивая его. Такой капитал — средство самозащиты в жизни, чем он основательнее, тем увереннее чувствует себя его обладатель.

Осознание этих целей формирует ценностную базу человека, помогает студенту разумно подойти к обучению, к планированию карьеры, сформировать потребность в самосовершенствовании и в конечном счете максимально эффективно использовать годы учебы в вузе для освоения избранной специальности. И здесь существенное значение имеет приобретение профессиональных знаний и умений. Нужно хорошо ознакомиться с основными источниками знаний по специальности и смежными областями. Тенденция последних лет такова, что бухгалтер рассматривается как неперенный и активный участник процесса управления хозяйствующим субъектом, особенно в области финансовой политики. Поэтому в учебных планах сделан акцент на финансы, менеджмент, информационные технологии. Естественно, что владение бухгалтерской техникой подразумевается как само собой разумеющееся, однако акценты смещаются в сторону участия в процессе принятия решений финансового характера.

Многообразие изучаемых предметов помогает ориентироваться в океане научных и экономических знаний, развивает интеллект, способствует формированию общей культуры. Например, математика развивает логическое мышление, философия — способность к абстракции, право воспитывает правовую культуру.

Однако следует иметь в виду, что вузовское образование нацелено в основном на теоретическую подготовку. Поэтому для того, чтобы в дальнейшем успешно справляться с решением практических задач, особое внимание следует уделять тем формам учебы, которые специально предназначены для приобретения умений. Речь идет о производственной практике, лабораторных и практических работах, семинарах, курсовых и дипломных работах и др. Получить практический опыт можно также, участвуя в научной работе.

Вместе с тем студенту в процессе обучения в вузе необходимо вырабатывать навыки общения, развивать мышление, грамотные речь и письмо, способности к обучению.

Для оказания помощи студентам в решении этих и других проблем и разработано данное учебное пособие.

Курс «Введение в профессию бухгалтера» является организующей дисциплиной. Его изучение позволяет научиться эффективно использовать свое время, освоить технологии вузовского обучения, современную организационную культуру и культуру умственного труда, навыки работы с литературой, получить объективное и полное представление о специальности бухгалтера, выработать стратегию обучения в вузе. Освоение курса также поможет студентам осознать свои жизненные цели, место и роль в новых экономических условиях, разработать реальную программу личных действий для обеспечения трудоустройства и планирования успешной карьеры.

Учебное пособие состоит из семи глав, в которых раскрываются концепция и стандарты подготовки бухгалтеров, содержание бухгалтерского учета как сферы профессиональной деятельности, организация и технология обучения, основы вхождения в трудовую деятельность.

В пособии приводятся рекомендации относительно того, как планировать и организовывать свою учебную и профессиональную деятельность, овладеть навыками самоконтроля и самооценки, с пользой слушать и эффективно конспектировать лекции, готовиться к практическим и семинарским занятиям, работать во время экзаменационной сессии, научиться приемам рационального чтения учебной литературы.

Андреев, В. Д. Введение в профессию бухгалтера [Текст] : учеб. пособие / В. Д. Андреев, И. В. Лисихина. – М. : Магистр : ИНФРА-М, 2011. – 192 с.

Становлення сучасного суспільства, розвиток приватного підприємництва як його економічної основи зумовили появу аудиту в Україні. Прийняття в 1993 році Закону України «Про аудиторську діяльність» надало легітимності цій формі незалежного фінансового контролю та стало поштовхом її інтенсивного розвитку.

Аудит в Україні є легалізованим уже 20 років. Протягом цього часу були спроби його скасувати, зробити додатком до ревізії, відмінити або зменшити поле обов'язкового аудиту. Але не дивлячись на зазначені перепони, аудит склався як професійна діяльність і має певні перспективи розвитку.

Наразі професійному аудиту притаманні такі основні проблеми: недостатність і недосконалість теоретичних та методичних розробок; брак висококваліфікованих кадрів; неналежний контроль у сфері ліцензування аудиторської діяльності; надання аудиторами неякісних послуг; недосконалість типових форм документів із аудиту; відсутність методичних рекомендацій із питань комп'ютеризації; низька довіра до аудитора та його незалежності; відсутність чіткого механізму формування ціни на аудиторські послуги; висока вартість сертифікації (підвищення кваліфікації аудиторів) тощо.

Серед перелічених негативних аспектів, які гальмують розвиток аудиторської діяльності в Україні, зацентруємо увагу на декількох, найбільш актуальних, на нашу думку, моментах.

Якість аудиторських послуг. Основними причинами незадоволення клієнтів є ігнорування аудиторами певних вимог до аудиторського висновку, недотримання принципу незалежності та підміна аудиту ревізією. В офіційній пресі опубліковано чимало коментарів з приводу недостатньої якості вітчизняного аудиту. Зокрема фахівці вказують на і те, що надання в Україні якісних аудиторських послуг є вимогою міжнародних ринків капіталу і міжнародних фінансових установ. Велика кількість вітчизняних підприємств, які здійснюють професійну діяльність на світовому ринку, потребує узгодження основних показників своєї роботи з міжнародними стандартами аудиту, а тому вони змушені запрошувати аудиторів із аудиторських компаній «Великої четвірки» (PricewaterhouseCoopers, Deloitte Touche Tohmatsu Limited, Ernst & Young, KPMG), бо не в змозі отримати якісних аудиторських послуг у власній державі.

Незадовільний стан професійного контролю. Слід відмітити, що на ринку аудиторських послуг в Україні присутні аудитори, які не внесені до Реєстру аудиторських фірм, але при цьому досить впевнено надають свої послуги. Це свідчить про наявність проблеми контролю аудиторської діяльності. Фактично аудит сьогодні існує завдяки платоспроможності замовників і кількості послуг, а не їх високій якості.

В Україні вже зроблено певні кроки в напрямі посилення контролю якості аудиторських послуг, але сьогодні необхідно налагодити систему зовнішнього та внутрішнього контролю за їх наданням.

Вартість аудиторських послуг. Попри те, що аудитори скаржаться на падіння вартості аудиторських послуг у нашій країні, офіційна статистика Аудиторської палати України свідчить про зворотне.

Якщо проаналізувати Кодекс етики аудиторів України і Росії та Міжнародні стандарти аудиту, то можна з'ясувати, що вони розроблені на однакових підставах, хоч і мають деякі розбіжності. Наприклад, у площині комісійних винагород принциповою відмінністю є те, що в Україні оплату або одержання комісійних винагород за посередницькі послуги не передбачено, тоді як у Росії винагорода за участь у справі третьої особи не заборонена. У Кодексі етики аудиторів України загрози особистої зацікавленості аудитора не передбачені, натомість в аналогічному кодексі Росії визначено цілий ланцюг факторів, які можуть обмежити або знизити об'єктивність аудиторського висновку. У Міжнародних стандартах аудиту вписані певні дії, що припускають комісійну винагороду аудитора, не порушуючи його об'єктивності та незалежності.

У кодексах обох країн не відображено питання стосовно обмеження оплати професійних аудиторських послуг, що може спричинити безпідставне завищення їх вартості. Водночас, такі норми застосовуються в деяких розвинутих країнах із ринковою економікою (наприклад у США, Великобританії), які обмежують вартість послуг залежно від загальної суми доходів аудиторської фірми загалом чи аудитора зокрема.

На наш погляд, встановлення оплати аудиторських послуг державою суперечить власне природі аудиторської діяльності, а саме порушує принцип незалежності. Ця проблема втратить свою актуальність лише за умови розроблення механізму ціноутворення на аудит та аудиторські послуги, встановлення єдиних засад планування, організації і методики проведення аудиту, документування його результатів та створення системи контролю якості надання послуг висококваліфікованими аудиторами.

Методика перевірок. Більшість аудиторів змушена виконувати перевірки, які практично нічим не відрізняються від звичайної документальної ревізії. Досить різко здійснюється оцінка істотних відхилень, практично не застосовується вибірка, аудиторський ризик зазвичай розраховується формально.

Кадрове забезпечення. Докладно це питання висвітлює у своїх працях науковець Я. Крупка. Треба погодитись із його думкою, що основні функції облікового працівника змінюються. Нині він, окрім надання управлінському

складу достовірної інформації про минулі факти та операції, повинен забезпечувати економічну безпеку підприємства, здійснювати моніторинг поточних подій, брати участь у формуванні стратегії корпоративного розвитку. З огляду на це система обліку, що базується на традиційних концепціях і теоріях, уже не може задовольняти сучасних вимог управління, контролю, прогнозування діяльності підприємств.

Великою перепоною на шляху прогресивних зрушень у галузі організації бухгалтерського обліку та контролінгу на підприємстві є низька якість підготовки облікових кадрів. Для забезпечення означених вище функцій фахівець з обліку повинен глибоко знати теоретичні основи бухгалтерського обліку й аналізу, сучасні методи оподаткування та організації правових відносин, досконало володіти комп'ютерною технікою, основами менеджменту, законами ринку, логістики, виробничої етики тощо.

Однак сучасна система підготовки фахівців з обліку і аудиту в закладах вищої та середньої професійної освіти не повною мірою відповідає вимогам часу. Не завжди випускники спеціальності «Облік і аудит» можуть знайти роботу (і не лише через відсутність вакантних місць, а й через низьку фахову підготовку). Причин тому багато. Їх можна поділити на дві групи: ті, що викликані організаційними чинниками; ті, що вимагають покращення змісту підготовки облікових кадрів.

Причини першої групи виникають тому, що підготовку фахівців з обліку здійснює надмірна кількість закладів освіти. У багатьох з них відсутня необхідна матеріальна база, висококваліфікований кадровий склад викладачів, відповідні інформаційні ресурси, бібліотечні фонди. До організаційних проблем також можна віднести те, що теперішня система обліку на вітчизняних підприємствах орієнтується переважно на податкове законодавство, не приділяючи належної уваги концептуальним основам і стандартам бухгалтерського обліку. Чимало підприємств веде так звані подвійні (потрійні) бухгалтерії, коли частина активів та процесів знаходиться поза офіційним обліком і не включається у фінансову та податкову звітність.

Аналізуючи причини другої групи, які стосуються змісту підготовки облікових кадрів, слід відзначити, що тут існує певний розрив між теорією і практикою. Деякі фахівці та функціонери взагалі дотримуються думки, що бухгалтерія - це суто практична справа, яка не має власної теорії і не може вважатися окремою галуззю науки. Підставою для такого твердження, ймовірно, є те, що «Теорія бухгалтерського обліку» вже тривалий час викладається в університетах на перших курсах, де студентам надаються примітивні знання, на кшталт «предмет і метод», «рахунки та подвійний запис» і т. ін.

Починати вивчення облікових дисциплін необхідно з предмету «Основи бухгалтерського обліку». А глибинні ідеї, постулати та концепції його теорії доцільно викладати на випускних курсах при виконанні магістерських програм. Про це неодноразово заявляв відомий російський теоретик у галузі обліку Я. В. Соколов, стверджуючи, що теорію

бухгалтерського обліку потрібно вивчати тільки тоді, коли студент уже засвоїв його техніку, питання і проблеми юридичного та економічного характеру.

Підвищенню якості підготовки мало б сприяти входження України в європейський освітянський простір і підготовка фахівців за Болонською системою. Вона акцентує на індивідуалізації навчання, упровадженні кредитно-модульної системи навчання та оцінки знань студента, що змушує останнього сумлінно навчатися протягом усього семестру. Однак і тут виникають певні проблеми. Брак належної матеріальної бази, комп'ютерних класів та кабінетів, бібліотечних джерел не дає можливості ефективно запроваджувати індивідуальні методи навчання.

Ефективна підготовка фахівців із обліку гальмується і через відсутність дієвих зв'язків навчальних закладів із практикою, закритість підприємств, труднощі в одержанні від них облікової інформації, звітних даних.

Для покращення якості підготовки фахівців із бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту у вищих навчальних закладах, за словами Я. Крупки, доцільно вжити таких заходів:

1. Встановити чітку послідовність викладання фахових дисциплін.
2. Передбачати навчальними планами для індивідуальної роботи студентів під контролем викладача не менше двох годин навчального часу на студента з кожної дисципліни.
3. Для розширення можливості індивідуальної підготовки практикувати для кожної дисципліни формування електронних навчально-методичних комплексів, наповнених усіма необхідними методичними та навчальними матеріалами.
4. З метою покращення практичної підготовки фахівців на облікових факультетах чи кафедрах створити навчальні бухгалтерії у спеціалізованих кабінетах, забезпечених бланковою документацією, програмними продуктами, реальними даними про господарську діяльність підприємств тощо.

Комп'ютеризація аудиторської діяльності. Очевидно, що підвищення ефективності роботи аудитора неможливе без використання комп'ютерної техніки. Але не дивлячись на те, що сьогодні комп'ютеризація охопила все ділове життя в Україні, вітчизняні аудитори застосовують комп'ютерні технології та аудиторське програмне забезпечення україн недостатньо порівняно з іншими країнами. Навіть у Росії, де розвиток аудиту почався одночасно з Україною, нині активно впроваджується близько десяти спеціалізованих програмних продуктів місцевої розробки.

Зрозуміло, що незадовільний стан аудиторської діяльності, характерний для переважної більшості вітчизняних аудиторських компаній, відбивається на загальному рівні їх конкурентоспроможності, який є значно нижчим порівняно із компаніями «Великої четвірки», що не лише використовують сучасні технології, а й розробляють унікальні спеціалізовані системи у сфері аудиторської діяльності.

Дуже повільно відбувається в Україні автоматизація аудиту, що стримує розвиток вітчизняних інформаційних технологій в аудиторській діяльності. Це дозволяє констатувати наявність проблеми та вимагає визначення шляхів її подолання.

На наш погляд, більшу роль у підвищенні рівня автоматизації діяльності вітчизняних аудиторських компаній як важливого елемента розвитку аудиту могли б відігравати Аудиторська палата України та Спілка аудиторів України. Вони повинні визначити основні вимоги до програмного забезпечення аудиторської діяльності, сприяти проведенню відповідних досліджень, конференцій із вищезазначених проблем. Очевидно, це б сприяло визнанню на загальнодержавному рівні автоматизації аудиторської діяльності як необхідного сегменту підвищення ефективності аудиту.

Але поряд із негативною палітрою існують і позитивні тенденції на ринку аудиторських послуг, а саме посилення державного контролю над аудиторською діяльністю (ця тенденція виявилась особливо гостро в останні роки через економічну кризу, яка спіткала економіку України), що забезпечує більш достовірні результати аудиторських перевірок, спонукає великі компанії до набуття бездоганної ділової репутації (зокрема шляхом припинення надання послуг одним і тим самим клієнтам та зміни аудиторів, що обслуговують клієнтів), веде до відокремлення підрозділів компаній, які надають інші (аніж аудиторські) послуги, сприяє збільшенню обсягів виручки аудиторсько-консалтинговими групами завдяки наданню клієнтам консалтингових та освітніх послуг, змушує фірми об'єднувати зусилля з метою надання більш широкого спектру послуг.

Бугай, Н. О. Професія аудитора в Україні: сьогодення та майбутнє [Текст] / Н. О. Бугай // Економічний часопис—XXI. – 2013. – № 9/10. – С. 99–102. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=ktcore.SecViewPlugin.actions.document&fDocumentId=661625

Современный менеджер: кто он?

Из всех существующих определений понятия «менеджер» мне больше всего импонирует версия известного консультанта в области стратегического менеджмента Арташеса Газаряна. По его мнению, менеджер – это человек, который может обеспечить получение нужного результата за счет эффективного управления системой и использования всех доступных ему ресурсов, несмотря на обстоятельства, этому препятствующие.

Таким образом с учетом сегодняшнего управленческого контекста основополагающими для управленца являются три базовые компетенции – системный подход, управление ресурсами и противостояние препятствиям. Рассмотрим подробнее каждую из них.

Системный подход. Сегодня под системным подходом понимают что угодно, только не то, что следует. На самом деле, системный подход – это образ мышления, при котором организация рассматривается как сложная открытая система, в результате действий которой создается добавленная ценность, акцептируемая ее клиентом. Согласно этой логике, суть бизнеса сводится к тому, что компания создает добавленную ценность, которую клиент либо покупает, либо не покупает.

Для управления системами менеджеру необходимо понимать основные законы и принципы, по которым строится и функционирует система. Эту информацию можно найти в книгах о системном мышлении. Например, в работах Джамшида Гараедаги «Системное мышление. Как управлять хаосом и сложными процессами» и Арташеса Газаряна «Менеджер и организация» изложена логика ценностного подхода, который является ключевым для системного менеджера. Принимая решения, данный менеджер ориентируется на потребности клиента. Более того, он понимает, что такое внутренний клиент. А вот «несистемщик» (несистемный менеджер) управляет функциями, что предполагает «заточенность» лишь под одного самого крупного клиента – его начальника. Крах системы неизбежен, однако «несистемщику» на это наплевать. Кстати, данный подход отличает его от системного менеджера: организация и ее клиент «несистемщика» интересуют только постольку, поскольку они могут быть ему полезными. Системного менеджера в первую очередь заботит клиент и организация, он умеет служить им, он будет отстаивать интересы клиента перед любым функционером, даже если это будет его руководитель.

Умение работать с ресурсами. Все ресурсы классически делят на четыре типа – люди, время, информация и материально-техническая база (денежные средства, оборудование и пр.). Основные функции менеджера в работе с ресурсами остаются неизменными. Их еще сто лет назад сформулировал «отец менеджмента» Анри Файоль. Речь идет о таких классических управленческих функциях, как планирование, организация, коммуникация, мотивация, координация и контроль. Нелишним будет обратить ваше внимание на то, что менеджер должен уделять внимание всем функциям.

Следует уточнить: под информацией мы ни в коем случае не подразумеваем только документооборот компании. Это поток идей организации, обличенных в некую форму и создающих ценность для клиента.

Самое интересное, что только один из четырех ресурсов является материальным и парадигма обучения индустриальной эпохи учитывала в основном только его – классики менеджмента учили управлять материально-технической базой. Понятно, что все типы ресурсов переплетаются, но по большому счету состояние материально-технической базы (или активов) – лишь следствие того, как руководство управляет тремя основными ресурсами: людьми, временем и информацией.

До сих пор ведутся дискуссии о том, каким образом управлять интеллектуальным капиталом и человеческим капиталом как его частью.

Умение работать с проблемами. Эта компетенция менеджера является весьма показательной. Речь идет о поиске способа необходимого изменения корневой причины в соответствии с критериями решения проблем. Менеджеры работают с корневыми причинами – причинами, на которые они могут повлиять для того, чтобы изменить систему. Анализ проблемной ситуации следует проводить до поиска неуправляемого фактора.

Неуправляемый фактор не является объектом менеджмента, он – лишь обстоятельство. Мы опускаемся до уровня, дальше которого копать смысла нет – нашим объектом становится управление теми параметрами, которые зависят только от неуправляемых факторов. При этом мы помним, что для разного уровня профессионализма уровень неуправляемого параметра лежит все глубже. Граница, где кончаются факторы, являющиеся управляемыми для конкретного менеджера, и начинаются неуправляемые обстоятельства, у разных менеджеров проходит на различных уровнях: это зависит от ментальной карты менеджера, его ресурсов, амбиций.

Мастерство менеджера определяется тем, что для него является корневой причиной. В своей практике я встречала потрясающе талантливых менеджеров, для которых существует лишь одна неуправляемая причина – события прошлого. Это очень редкий тип управленцев – такие факторы, как конкуренция, падение рынка, кризисы, политика правительства и т. д. не являются для них неуправляемыми. Человеческий фактор они также не считают неуправляемым, поскольку работают с людьми на уровне глубинного понимания их психики и мотивации. В то время как классический менеджерский подход гласит, что невозможно до конца понять мотивы человека, а значит - не совсем ясно, как с ним работать. На самом же деле поведение людей прогнозируется, а тактика работы с ними – отрабатывается.

В умении работать с проблемами ключевой компетенцией является ответственность. Когда менеджер упирается в определенную проблему, наступает момент волевого выбора – либо он берет на себя ответственность, либо нет. И тогда в конкретной ситуации можно понять, до какого уровня он готов углубиться в проблематику. Важно, что при определенных обстоятельствах заявление менеджера «Я за это не возьмусь» свидетельствует о его адекватной самооценке, что достойно уважения.

Когда вы отбираете или оцениваете своих менеджеров, просто спросите их, что они понимают под этими тремя компетенциями и сравните с материалами данной статьи – многое прояснится.

Лоянич, Я. Профессия менеджера завтра — что нужно знать и уметь [Текст] / Я. Лоянич // Управление персоналом - Украина. – 2012. – № 9. – С. 52–53. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=ktcore.SecViewPlugin.actions.document&fDocumentId=604281

Що таке маркетинг? Хто такий маркетолог? Ці та інші запитання виникають у молоді, яка після закінчення навчання хоче розпочати свою справу на основі власних або відомих ідей, реалізація яких може принести у майбутньому вигоду.

На головне з поставлених запитань можлива така відповідь. З переходом України до ринку маркетинг розглядається як організаційно-

економічної соціально-психологічне явище, що характеризується науково-технічним, комерційним, організаційним і винахідницьким новаторством.

Майбутній маркетолог у сфері туристичних послуг повинен також мати знання про галузі промисловості і сільського господарства, що відіграють важливу роль у системі матеріального виробництва, у зміцненні економіки України, у підвищенні життєвого рівня суспільства, приймати професійні рішення в організації праці в туристичній індустрії, відзначено автором.

Майбутній маркетолог туристичної діяльності, передбачає ініціативу, організацію або реорганізацію соціально-економічних механізмів для використання наявних туристичних ресурсів з найбільшою вигодою і досягнення найбільших прибутків.

Через те що туристична діяльність визначається розробленими турами в комплексі із системою заходів для їх реалізації, спрямовані на задоволення мети відпочинку. Розробка турів маркетологом, їх ринкова реалізація і організація споживання є основою діяльності туристичних підприємств – маркетологів туристичних операторів і тур агенцій. Це найбільш трудомістка робота, виконання якої вимагає різнобічних знань і навичок маркетолога туристичної діяльності як теоретичного, так і практичного характеру. Саме ця потреба обумовлює необхідність підготовки маркетологів із високим рівнем професійних компетентностей, які мали б практичні навички розробки і організації турів, надання високого рівня послуг, і вміння на належному рівні спілкуватися із клієнтами туристичної індустрії. Адже будь-яка підприємницька діяльність спрямовується на кінцевий результат – продаж товарів або послуг.

Маркетинг в туризмі є науково обґрунтованою системою освоєння ринку, турів і закінчуючи продажем споживачеві туристичних послуг.

Сучасний ринок туристичної діяльності, це – туристичний продукт, що являє собою комплекс послуг і товарів, матеріальних і нематеріальних благ та ресурсів, призначених для туристичного споживання, що реалізуються на ринку туристичних послуг. Туристична діяльність маркетолога немислима без знань маркетолога в галузі економіки, а значить, сучасного виробництва, досягнень науки і техніки, практики в різних галузях народного господарства. Маркетолог туристичної галузі, повинен уміти вирішувати завдання сфери послуг, забезпечувати правові відносини клієнтів туристичного ринку.

Ринок – це складний механізм, умовна територія, на якій здійснюється процес товарообміну. Ринок – це місце зустрічі продавця із споживачем. На ринку діють споживачі, посередники, виробники – конкуренти, фінансисти, постачальники, органи державного та недержавного контролю та інші представники інфраструктури ринку.

Переконання “ринок” підводить до поняття “маркетинг”, що пов’язане з діяльністю, яка стосується ринку. Це робота з ринком заради здійснення обміну, мета якого – задовольнити потреби людини.

Переконання туризм змінювалося з плином часу. Воно розвивалося з виникненням явищ і процесів суспільного, економічного і екологічного

характеру, пов'язаних із переміщенням людей із метою споживання, витратою вільного часу. Щоб підтримувати маркетологу високий професійний рівень в галузі туризму, майбутньому маркетологу у сфері туристичних послуг необхідно систематично переглядати законодавчу й інструктивну інформацію з питань грошового обігу, фінансів і кредиту, статистичні матеріали регіону, використовувати їх в аналізі і прогнозуванні діяльності. Це сприятиме підвищенню ефективності тур продуктів, зростанню прибутків.

Значить, маркетолог туристичної галузі є організатором і новатором, володіє економічними, організаційними і творчими здібностями, який уміє добре орієнтуватися у складному мінливому ринковому середовищі. Сформулювати ці якості може лише людина, що підготовлена до підприємницької діяльності. А маркетологу туристичної діяльності, мають бути притаманні високі морально-психологічні якості – чесність, справедливість, об'єктивність, розсудливість, мужність, почуття обов'язку і відповідальності, інтелігентність, тактовність.

Засади такої підготовки повинна започатковувати середня школа і вища підготовка має ґрунтуватися на базовому навчанні з певних блоків дисциплін, збагачувати майбутнього маркетолога до діяльності у сфері туристичних послуг загальнонауковими, спеціальними і економічними знаннями.

Важливу турботу належить присвятити навчанню учнівської молоді до роботи в умовах ринкової економіки. Для цього варто знати основи економіки (теорії державної економічної політики) і мікроекономіки (теорії діяльності підприємства, організацій) загальні теорії ринкової системи, кооперації і прогнозування, кредитнобанківський механізм, податкову систему, систему страхування, організацію власних коштів і власної справи. Крім цього маркетологу слід знати історію і географію рідного краю, мати знання із інвестицій і інновацій, вміти застосовувати новітні технології в туристичній діяльності у сфері послуг, вміти складати ефективні туристичні маршрути, які б приваблювали нових туристів, створювали саморекламу.

Зауважимо, що туристичний маркетинг – це вид діяльності у використанні теорії менеджменту людьми в туристичних організаціях, це галузь людського знання, що допомагає здійснювати функції управління працівниками туристичної фірми, це певна категорія тих людей, які здійснюють управлінську роботу.

Маркетинг в туризмі – це специфічний вид людської діяльності, який має багатовікову історію. Можна мовити, що туризм існує стільки, скільки існує людство. Все-таки пройшло багато часу перед тим, як маркетинг туризму перетворився на суспільний інститут в його нинішній перспективі, коли ми можемо сказати про туристичну галузь, або індустрію туризму.

Жуковські В. Призначення майбутнього маркетолога, його доручення та ефективність в туристичній діяльності ринкової економіки

Характеристика загальних професійно важливих якостей майбутнього маркетолога.

Особистісно-ділові якості:

- загальноправова компетентність, орієнтація в правовому полі, вільне володіння необхідним обсягом знань щодо чинного законодавства, уміння грамотно ними керуватися в організації діяльності підлеглих;
- управлінська компетентність, знання змісту, принципів, методів, стилів і етапів управління;
- уміння аналізувати, прогнозувати, планувати, організовувати і контролювати діяльність відділу маркетингу;
- загальна ерудиція, високий загальноосвітній і культурний рівень;
- знання основ психології та педагогіки;
- уміння здійснювати представницькі функції.

Організаторські здібності:

- уміння мотивувати, навчати та виховувати підлеглих у спільній праці, здатність виховувати відповідальне ставлення до професійної діяльності;
- уміння створити згуртований і дружній колектив, спрямований на вирішення економічних завдань, підтримувати його професійний рівень;
- цілеспрямованість у досягненні результатів, здатність виділити головне в роботі і зосередитися на його досягненні найбільш ефективними засобами;
- здатність до ефективних управлінських дій у різних економічних умовах, уміння чітко планувати свої дії та виконувати їх при ускладненні ситуації;
- уміння готувати і приймати рішення, контролювати їх виконання;
- здатність налагодити матеріально-технічне, фінансове, інформаційне та інше забезпечення відділу маркетингу.

Управлінські якості:

- здатність коротко і ясно говорити по суті справи, стисло, чітко і зрозуміло викласти суть того чи іншого питання;
- уміння відпрацьовувати накази, розпорядження, ділові папери;
- уміння ефективно спілкуватися з керівництвом, підлеглими, громадянами, вести ділові переговори, публічні виступи, листування, тощо;
- здатність самостійно та швидко приймати обґрунтовані рішення;
- уміння здійснювати контроль за виконанням прийнятих рішень.

Індивідуально-психологічні якості:

- високий рівень інтелекту, здатність до аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації, систематизації;
- достатньо високий творчий потенціал, здатність бачити нове, знаходити вихід із нестандартних ситуацій і вирішувати проблеми;
- наявність розвиненої професійної пам'яті (наочно-образної, логічної, оперативної, зорової, слухової, рухової тощо);
- розвиненість навичок інтелектуальної діяльності при відборі та селекції службової інформації, обґрунтуванні управлінських рішень;

- висока активність, енергійність, працездатність, сила і лабільність нервових процесів;
- висока сконцентрованість уваги, розвинена уява і мислення;
- мотивація на досягнення цілей відділу маркетингу і на взаємні дії, інтерес до управлінської діяльності;
- комунікабельність, здатність встановлювати ділові відносини з керівництвом, підлеглими, уміння переконувати людей і впливати на них.

Морально-вольові якості та емоційні риси:

- здатність долати труднощі;
- здатність брати на себе відповідальність в складних ситуаціях;
- емоційна та психофізична стійкість до дій в екстремальних економічних умовах;
- здатність до саморегуляції та самоконтролю;
- здатність швидко приймати оптимальні рішення в стресових ситуаціях;
- наявність вольових якостей (сміливість, принциповість, виправданий ризик);
- оптимізм, бадьорість, відсутність шкідливих звичок, гарний фізичний стан;
- здатність протидіяти чинникам, що викликають професійну деформацію.

Дисципліна та ставлення до професійної діяльності:

- особиста дисципліна, усвідомлене й добровільне дотримання регламентованого порядку діяльності, професійних обов'язків та ін.;
- працьовитість, прагнення виконати доручену справу якомога краще;
- здатність налагодити й підтримувати дисципліну в колективі, уміння ефективно організувати дотримання підлеглими встановлених професійних обов'язків;
- здатність планомірно виконувати службові обов'язки, уміння складати план роботи і реалізовувати його при виконанні поставлених завдань;
- здатність формувати й підтримувати працездатність колективу;
- здатність особистим прикладом, виховним впливом, розумною вимогливістю та іншими засобами мобілізувати підлеглих на вирішення професійних завдань.

Психомоторні властивості:

- динамічність сенсорно-моторного поля;
- швидкість просторової реакції (на зоровий, слуховий, тактильний, нюховий і руховий подразники);
- швидкість реакції вибору (з попередньою оцінкою ситуації);
- оптимальний ритм і темп діяльності;
- точність і координованість рухів;
- чіткість і гучність голосу, словарний запас, уміння висловити думку, лаконічність мовлення.

Особистісні психологічні властивості:

- тип нервової системи;
- темпераментні особливості (емоційність, активність, енергічність, пластичність);

- соціально позитивна спрямованість особистості (система домінуючих потреб і мотивів);
- характерологічні особливості (чесність, принциповість, патріотизм, сміливість, наполегливість, самостійність, ініціативність, організованість, дисциплінованість, колективізм, оптимізм, впевненість, незалежність, комунікабельність, терпимість, уважність, самоконтроль).

У сучасних умовах серед таких методів у професійній підготовці маркетологів домінують традиційні лекції, практичні заняття, для яких характерною ознакою є пасивність студентів. Водночас зазначимо, що підготовка спеціалістів з маркетингу вимагає формування умінь і навичок, необхідних у практичній діяльності за умови активної участі студентів у навчально-пізнавальній діяльності. До найбільш поширених методів активізації студентів ми віднесемо моделювання, розв'язування проблемних ситуацій під час занять, проведення ділових ігор, аналіз альтернатив, ситуаційні кейси тощо.

Безумовно, що формування професійно важливих якостей у майбутніх маркетологів має базуватися на програмах навчальних курсів ВНЗ, що враховують перспективні потреби економіки та підприємств; готувати майбутнього маркетолога до діяльності на міжнародному ринку праці; забезпечувати всебічний розвиток особистості студента-маркетолога, оволодіння ним знаннями і вміннями, необхідними для ефективної професійної діяльності; стимулювати майбутніх маркетологів до самостійного мислення та роботи шляхом створення ситуацій, в яких можна найповніше проявити свою ініціативу та активність; формувати професійно значущі для маркетолога риси характеру шляхом стимулювання розвитку його особистості; готувати маркетолога до обов'язкового самонавчання та самовдосконалення упродовж усього життя.

Таким чином, процес професійного становлення майбутніх маркетологів складається з певних етапів та включає в себе формування і розвиток ціннісно-змістовної й операційно-предметної сторін діяльності в їх взаємозв'язку, важливою складовою яких є загальні та спеціальні професійно важливі якості майбутнього фахівця.

Період навчання у вищому навчальному закладі є періодом найбільш перспективним для розвитку і формування професійно важливих якостей. Від змісту цього періоду залежить подальший розвиток життєвих і професійних орієнтирів, норм поведінки, звичок, установок, здібностей майбутнього фахівця, його професійної придатності для успішного входження у професійне співтовариство.

Кубанов Р. А. Класифікація і зміст професійно важливих якостей особистості майбутнього маркетолога [Електронний ресурс] / Р. А. Кубанов // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 5(2). – С. 189–197. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5\(2\)_29.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5(2)_29.pdf)

На даному етапі розвитку нашої держави підготовка кадрів для харчових виробництв є однією з важливих соціально-еко-номічних проблем. Вже сьогодні потрібні фахівці, здатні в стислі терміни вивести Україну на позиції розвинутих країн світу.

У зв'язку з цим країні необхідні інженери-технологи широкого профілю, які спроможні організувати на оптимальному рівні комплексну переробку сільськогосподарської сировини і виробництво харчових продуктів на рівні міжнародних стандартів. Для виконання завдань щодо організації підготовки інженерів-технологів в умовах порівняно низького технологічного і організаційно-технічного рівня виробництва, відсутності ефективної ринкової конкуренції, що в значній мірі стримує економічні і технічні перетворення, необхідні нові підходи і до підготовки інженерів-технологів.

Це обумовлюється перш за все:

- потребою замовника не «чистого» інженера, а інженера-технолога з функціями організатора-управлінця, бізнесмена;
- необхідністю підготовки потенційного підприємця;
- зміною соціального статусу інженерних кадрів та інше.

У зв'язку з цим необхідно підвищити рівень практичної підготовки майбутніх інженерів-технологів. Для цього необхідно збільшити інформаційне поле з застосуванням інтернету, розширювати компю'терні технології, активні методи навчання.

В зв'язку з необхідністю поглиблення спеціальної технологічної підготовки, підвищення науково-теоретичного рівня випускників в навчальний процес з напрямку «Харчові технології та інженерія» введена дисципліна «Навчально-дослідна робота».

Залучення студентів до навчально-дослідної роботи ставить своєю метою:

- сприяти науково-технічній підготовці студентів шляхом прищеплення їм навичок активного творчого мислення, скласти основу для фундаментальної теоретичної підготовки, підготувати їх до практичної діяльності зі спеціальності на основі науко-вого підходу до вирішення виникаючих питань, а також до самостійного підвищення свого інтелектуального і наукового рівня;
- розвивати у студентів навички та вміння, а також ініціативу щодо організації самостійної творчої роботи, що дозволить забезпечити більш тісний зв'язок проблем, що вирішують студенти, з проблемами переробної галузі харчової промисловості;
- розвивати навички виробничої дисципліни, організованості, відповідальності;
- підготувати студентів до пошуку шляхів виходу із складних ситуацій.

Відомо, що інженер-технолог потребує таких якостей як організованість, самостійність, індивідуальна активність, висока відповідальність за свої дії, вміння реалізувати свої творчі задуми. Ці якості формуються в процесі викладання всіх навчальних дисциплін. В зв'язку з

переходом на багаторівневу систему підготовки кадрів – бакалаврів, спеціалістів, магістрів вкрай необхідно посилити економічну, управлінську та маркетингову підготовку майбутніх фахівців.

До інноваційного пошуку студентів необхідно залучати протягом навчальної та науково-дослідницької роботи. Саме це сприяє розвитку творчого мислення та формуванню у них умінь та навичок практичного використання теоретичних знань, викликає зацікавленість, активізує творчу роботу, підвищує рівень знань, розширює кругозір.

Науково-методична рада університету повинна заохочувати викладачів та координувати процес розробки, апробації та впровадження в практику освітніх інновацій з метою оптимізації навчального процесу.

Професорсько-викладацький склад університету повинен орієнтувати свою освітянську діяльність на те, щоб випускник володів і якостями лідера, реформатора, і стратега. З цією метою в ПУЕТ і введена в навчальні плани дисципліна «Основи лідерства». Це дозволить майбутньому фахівцю отримати в період навчання не лише глибоку технічну підготовку а і набути управлінських та реформаторських навичок.

Отже, використання наукової інформації, досягнень практики, сучасних, вискоєфективних методів викладання, а також активізація самостійної роботи студентів у навчальному процесі дадуть можливість значно покращити підготовку інженерів-технологів для роботи в галузях харчових виробництв.

Рибіцька, Г. С. Особливості фахової підготовки інженерів-технологів для харчових виробництв [Текст] / Г. С. Рибіцька, Л. П. Холодний // Новітні інноваційні освітні технології: проблеми, розвиток та досвід впровадження. В 2 ч. Ч. 1 [Текст] : матеріали XXXVII міжнар. наук.-метод. конф. (м. Полтава, 28-29 берез. 2012 р.) / голова орг. комітету О. О. Нестуля. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 45–47.

Знання та розуміння ролі банківських установ у функціонуванні ринкової економіки, а також поінформованість про політико-економічне значення окремих банківських операцій та про вимоги ринку (клієнти, конкуренти) мають велике значення для того, щоб поведінка працівників банку відповідала зовнішнім вимогам. Не засуджується перехід з одного банку в інший з метою зробити кар'єру – ключові посади у деяких банках займають люди, які прийшли «зі сторони», а не ті, хто піднялись «службовими сходами» цього банку. Оскільки змінився тип роботи, то змінився і тип банківського персоналу. Сьогодні цінуються не ті, які можуть гарно працювати, а ті, які «не вміють» працювати погано.

Компетентність, здібності банківського працівника проявляються не лише у сфері його професійної діяльності, але і в його мотивації та в комерційних здібностях.

Розглянемо ці аспекти детальніше. Мотивація – рушійна сила або спонукальна причина зробити або не робити що-небудь.

Є цілий ряд чинників, що впливають на мотивацію в професійній діяльності, а саме: визнання з боку клієнтів і колег; виклик власним силам та здібностям; успіх у роботі; співпраця усередині добре функціонуючого колективу; можливість діяти самостійно; оплата праці.

Крім того, багатьом працівникам доставляє радість спілкування з клієнтами і можливість допомогти людям.

У сфері професійних знань особливо важливу роль грає знання банківських продуктів і пропонованих послуг.

Для банківських працівників необхідно вміти представляти (презентувати) продукти, пропоновані конкретним відділом або філією (наприклад, відкриття рахунка, депозиту, видача кредиту, продаж сертифіката і тому подібне).

Освітні програми щодо підготовки майбутніх фахівців банківської справи задають ціннісно-смыслові основи, культурно-інтелектуальне середовище, в якому фахівець розвиватиме, створюватиме, осягатиме ті чи інші цінності духовності та моралі. У зв'язку із цим виняткового значення набуває аналіз наукової літератури щодо формування не професійної, а професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи, що дозволить виділити різні підходи до розуміння сутності професійно-етичної компетентності.

Професійна компетентність банківського працівника тим вище, чим краще він орієнтується в цих питаннях. Тому ще однією дуже важливою вимогою до банківського службовця є постійне вивчення необхідних матеріалів. Працівник може переконливо продати який-небудь банківський продукт тільки у тому випадку, якщо сам переконаний у його якості, а також знає можливості і ризики пов'язані з ним. На жаль, так буває далеко не завжди, і незадоволення клієнтів служить критерієм оцінки дій банку.

Третя складова вимог включає комерційні здібності, позитивне спілкування з клієнтами й ведення бесід.

Сучасна банківська система – це сфера різноманітних послуг своїм клієнтам – від традиційних депозитно-позикових і розрахунково-касових операцій, що визначають основу банківської справи, до новітніх форм грошово-кредитних та фінансових інструментів, використовуваних банківськими структурами (лізинг, факторинг, траст і так далі).

Професійна етика банківських працівників – невід'ємна частка загальнолюдської моралі, в межах якої відбувається її формування. Аналіз змісту професійної етики свідчить про те, що сучасне розуміння цього поняття склалось у результаті окремих ідей етики, психології та фінансово-економічної діяльності, в яких етика сприймається як: елемент ідеалу професіонала, відображення потреб і цінностей соціуму; система вимог до професії банкіра; регулятор взаємовідносин між банківськими працівниками та фізичними або юридичними особами; результат самоосвітньої діяльності працівника; складова функціонування банківської системи.

Фахівці банківської справи повинні бути обізнаними з такими групами етичних категорій, як: категорії моральної свідомості, моральних відносин і

моральної діяльності. До категорій моральної свідомості належать: моральна норма, моральні переконання, моральна мета, моральний вибір та ін., що виражають конкретні ідеї про належну з етичної точки зору поведінку.

Ще однією складовою професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи є *професійно-етичні цінності*. Найважливішою цінністю у складі професійної етики є професійний обов'язок, який є головним провідником морального обов'язку. Професійно-моральний обов'язок банківського працівника – надання послуг клієнтам банківських установ на засадах високої моралі, довіри та порядності.

Таким чином, професійний обов'язок банківських працівників відображає ту сторону професійно-моральних взаємовідносин, що має вияв у спонуканні до дій, необхідних для виконання професійних обов'язків.

Враховуючи сутність та особливості професійної та етичної компоненти професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи, сформулюємо зміст цього поняття: професійно-етична компетентність майбутніх фахівців банківської справи – *це складне індивідуально-психологічне утворення, що об'єднує теоретичні знання з професійної етики та професійні практичні вміння банківського працівника, що забезпечують вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм.*

Гриців В. Б. Особливості змісту і структури професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи [Електронний ресурс] / В. Б. Гриців // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2013. – № 2. – С. 59–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2013_2_13.pdf

Менеджери – категорія працівників, які професійно здійснюють управління людьми, вони відповідальні за отримання результатів від конкретних зусиль інших людей, котрі працюють як індивідуально, так і об'єднані в групи чи організації. Це висококваліфікований спеціаліст, вмілий організатор виробництва, наставник підлеглих, який працює як в системі «людина-техніка», так і в системі «людина-людина». Менеджер – це професійно підготовлений керівник, спеціаліст, що займається організацією роботи колективу людей на основі спеціальних методик і процедур.

В наш час є багато підходів як до визначення професійно значущих якостей особистості, так і до переліку якостей, які допомагають спеціалісту кваліфіковано здійснювати функції менеджменту.

Всі визначення поняття «професійно значущі якості» є слухними і доповнюються одне одним. Ми теж маємо своє бачення даного поняття. На нашу думку, *професійно значимі якості* – це набір якостей особистості, які дозволяють їй успішно виконувати певний вид діяльності, і стати конкурентоспроможним фахівцем обраної сфери.

ПЗЯ особистості є одним із важливих факторів професійної придатності. Вони не лише характеризують певні здібності, але й органічно входять в їх структуру, розвивають в процесі навчання і професійної діяльності.

Подальше дослідження особистісних психологічних якостей, дозволило виявити наступні необхідні якості особистості:

- домінантність – вміння впливати на підлеглих;
- впевненість у собі;
- емоційна врівноваженість і стресостійкість;
- прагнення до досягнення і підприємливість, здатність піти на ризик (розумний, а не авантюрний, готовність брати на себе відповідальність у вирішенні проблем);
- відповідальність і надійність у виконанні завдань, чесність, вірність даним обіцянкам і гарантіям;
- незалежність, самостійність у прийнятті рішень;
- гнучкість поведінки в мінливих ситуаціях;
- товариськість, вміння спілкуватися, взаємодіяти з людьми.

На основі управлінської діяльності менеджера можна виділити наступні професійно значимі якості.

Організаторські якості, які характеризуються умінням підбирати, розставляти кадри, планувати роботу, забезпечувати чіткий контроль. Організаторські якості – це наслідки проявів низки психологічних властивостей особистості. Найбільш важливими є:

Психологічна вибірковість – здатність адекватно, без спотворення відбивати психологію організації.

Критичність і самокритичність – здатність бачити недоліки у вчинках і діях інших людей і своїх вчинках.

Психологічний контакт – здатність встановлювати міру впливу, впливу на інших людей.

Вимогливість – здатність пред'являти адекватні вимоги залежно від особливостей ситуації.

Схильність до організаторської діяльності, тобто потреба в її виконанні. Здатність заряджати своєю енергією інших людей, активізувати їх.

Серед інших організаторських якостей слід відзначити такі як: цілеспрямованість – вміння поставити чітку і ясну і прагне до її досягнення; гнучкість – здатність реально оцінювати обставини, адаптуватися до них, не змінюючи, при цьому принципових позицій; працездатність – здатність тривало виконувати роботу з високою ефективністю; наполегливість – вольове властивість особистості, що виявляється в наполегливому прагненні досягти свідомо поставленої мети; самостійність – здатність здійснювати діяльність, спираючись на власні можливості без чужої допомоги; дисциплінованість – підпорядкування встановленому порядку, вміння налагоджувати і підтримувати дисципліну в колективі; ініціативність – вміння діяти енергійно, здатність висувати ідеї і намічати шляхи їх втілення.

Загальною основою розвитку менеджера як фахівця і як компетентного керівника є *інтелектуальні якості*. Інтелект може виступати або не виступати в ролі чинника успішності менеджера в залежності від того, які ресурси менеджера – інтелектуальні чи комунікативні включені в його діяльність.

Істотне значення мають для діяльності менеджера *комунікативні якості*:

- здатність до кооперації та груповій роботі;
- поведінкові орієнтації при вирішенні конфліктних ситуацій;
- соціальна компетентність при реалізації своїх цілей.

Менеджер в своїй діяльності постійно здійснює три види спілкування:

- а) субординаційне, чи спілкування при взаємодії керівника і підлеглих.
- б) службово–товариське – це спілкування між керівниками-колегами.
- в) дружнє – це спілкування на основі морально-психологічних норм взаємовідносин.

Залежно від конкретної ситуації і цілей, важливо точно застосувати той чи інший стиль спілкування. Якщо менеджер володіє навичками спілкування, йому легко встановлювати ділові контакти.

Уміння встановлювати ділові контакти, розташовувати до себе людей залежить від манери поведінки. Гарні манери допомагають швидко адаптуватися в будь-якій обстановці, спрощують налагодження контактів, розширюють можливості впливати на людей.

Мотиваційно - вольові якості:

прагнення до успіху (орієнтація на досягнення, прагнення володіти, рішучість, довіру до себе);
обережність (сумлінність, увагу, порядність, чесність, точність, визнання з боку оточуючих);
самовизначення (свобода, самовизначення, відкритість);
соціальна компетентність (компетентність, балакучість, товариськість, готовність до обговорення, сила переконання, чарівність, дружнє ставлення до організації, впевнена манера тримати себе).

Найбільш важливою якістю менеджера є стійкість до стресу.

Стресостійкість – це здатність протистояти сильним негативним емоційним впливам, що викликають високу психічну напруженість, оскільки діяльність менеджера протікає в умовах значних психологічних навантажень.

Таким чином, можна виділити в структурі професійно значимих якостей менеджера організаторські, інтелектуальні, мотиваційно-вольові та підприємницькі якості.

Діденко М. С. Професійно значимі якості особистості менеджера організацій: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М. С. Діденко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2013. – Вип. 13. – С. 201–211. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mnf_2013_13_22.pdf

БІБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТУ І ПРАВИЛА КОРИСТУВАННЯ ЇЇ ФОНДАМИ

У будь-які часи, в будь-якому суспільстві знання та мудрість завжди були високо цінованими. «Хай послухає мудрий — і примножить науку, а розумний здобуде тут мудрих думок» — записано в одній із наймудріших Книг людства — «Старому заповіті» (Книга Приповістей Соломонових).

Традиційно місцями концентрації мудрості та знань були бібліотеки, навколо яких формувалися провідні навчальні заклади — університети. Тому переоцінити роль бібліотек в інформаційному забезпеченні навчальної, наукової та виховної роботи ВНЗ неможливо.

Сьогодні на бібліотеки ВНЗ покладено важливе завдання — забезпечення інформаційних потреб розвитку освіти, науки, виховання і підвищення духовності — сприяти створенню інтелекту нації.

Не є винятком і бібліотека ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (далі ПУЕТ), яка розвивалася в тісній взаємодії з усіма структурними елементами ПУЕТ, повною мірою розділяючи історію та сьогодення університету, до поповнюючи та збагачуючи їх різнобарв'ям своєї специфічної діяльності.

За п'ятдесят років історія університету та історія університетської бібліотеки злилися в одне джерело, яке несе сучасним користувачам знання та мудрість.

Пройшовши шлях від невеликої бібліотеки з фондом 10 тисяч примірників до сучасної книгозбірні європейського рівня, бібліотека університету вступила в нову фазу свого розвитку. Змінилося розуміння місії бібліотеки в університеті, філософія, технологія, термінологія, відношення до роботи та пріоритети у формуванні фонду. Друковані видання перестали бути єдиними джерелами інформації для користувачів, Важливим завданням бібліотеки стало надання користувачам доступу до вітчизняної та світової інформації.

Коротка довідка в цифрах яскраво ілюструє основні здобутки бібліотеки ПУЕТ:

— у структурі бібліотеки колекція друкованих видань становить 385526 примірників, із яких література, придбана за останні п'ять років, становить 30 відсотків, що відповідає європейським нормам формування фондів бібліотек. Електронний каталог налічує 310364 записів. Фонд електронної бібліотеки налічує 17691 документ (навчальних, навчально-методичних, наукових та інших видів видань);

— студенти університету мають доступ до електронної бібліотеки як у локальній мережі університету, так і з домашніх комп'ютерів, підключених до мережі Інтернет;

— розгорнута структура інформаційного обслуговування: до комфортабельного загального читального залу на 244 місця, читального залу для викладачів на 60 місць, двох електронних читальних залів на 150 комп'ютеризованих місць, медіатеки на 36 місць та двох абонементів

навчальної та наукової літератури щодня звертається в середньому 1000 користувачів;

- локальна мережа бібліотеки нараховує 200 комп'ютерів;
- в електронних читальних залах 150 комп'ютерів підключені до мережі Інтернет, користування якою не лімітоване й безкоштовне;
- в загальному читальному залі є точки безпроводного доступу до мережі Інтернет Wi-Fi;
- інтегрована бібліотечна система AbsothequeUnicode дозволила автоматизувати більшість основних технологічних процесів — від комплектування та каталогізації до циркуляції через електронне замовлення та облік книговидачі, управління формулярами та звітністю;
- бібліотека має власний сайт, який надає користувачам цікаву та корисну інформацію. Розділи головного меню сайту інформують користувачів про структуру та фонди бібліотеки, правила користування бібліотекою. Сайт бібліотеки ПУЕТ дає можливість скористатися електронним каталогом, переглянути тематичні виставки, посилання на корисні Інтернет-ресурси, науково-допоміжні та бібліографічні покажчики тощо;
- бібліографічно-інформаційне обслуговування користувачів здійснюється як безпосередньо, в електронному читальному залі, так і за допомогою віртуально-довідкової служби (ВДС), що розміщена на сайті бібліотеки. ВДС бібліотеки університету організована для обслуговування користувачів в режимі on-line та off-line. Право користування цією послугою мають всі користувачі, які звернулися до послуг ВДС бібліотеки університету. Довідки користувачам ВДС надаються безкоштовно українською та російською мовами, в залежності від мови запиту.

Здобутки бібліотеки ПУЕТ сприяють успішному навчанню майбутніх фахівців, а також значно економлять кошти батьків, яким не потрібно купувати своєму студенту підручники, методичні розробки викладачів, оплачувати доступ до Інтернету.

Компетентні і привітні фахівці, які обслуговують користувачів у зручний для них час, перетворюють перебування в бібліотеці на справжнє інтелектуальне задоволення.

Студент і сучасна, автоматизована бібліотека європейського рівня — тандем, що забезпечує успіх у майбутній професійній діяльності.

Лисенко, Л. Бібліотека – серце університету [Текст] / Л. Лисенко // Вечірня Полтава. – 19/01/2011. – С. 7.

Університетська вища школа істотно змінилася за останнє десятиліття. Змінюються не лише засоби навчання, але й технології передачі інформації. Тенденції переходу на безперервну освіту, зростання ролі дистанційної освіти передбачають необхідність навчання прийомом і методам самостійного отримання знань. Особлива роль у новому інформаційно-освітньому просторі належить бібліотекам вищих навчальних закладів.

Динаміка розвитку навчальних закладів потребує розробки та послідовного здійснення інноваційної стратегії, у тому числі й від бібліотеки.

З огляду на впровадження дистанційної освіти бібліотека ВНЗ повинна не тільки зберегти якість і повноту традиційних функцій і напрямів діяльності, але й запропонувати студентам і викладачам комплекс нових послуг для якісного інформаційного забезпечення. В діяльності бібліотеки з'являються процеси, пов'язані із забезпеченням дистанційного навчання, такі як формування електронних фондів, організація репозитаріїв, формування електронного довідково-бібліографічного апарату, електронне обслуговування в різних формах, консультаційні послуги технологічного та методичного характеру.

Важливу роль серед основних складових інформаційних ресурсів бібліотеки відіграє її довідково-бібліографічний апарат (ДБА). Безпосереднім функціональним призначенням ДБА є повне розкриття фондів бібліотеки, надання допомоги користувачам у пошуку потрібної їм інформації.

Система каталогів і картотек бібліотеки Полтавського університету економіки й торгівлі є головною складовою її довідково-бібліографічного апарату. До системи каталогів і картотек входять: електронний каталог, генеральний алфавітний каталог (службовий), читацькі систематичний і алфавітний каталоги, алфавітно-предметний покажчик до систематичного каталогу, допоміжні картотеки.

Одним із головних інформаційних продуктів бібліотеки є база даних «Електронний каталог», що відображає весь активний фонд бібліотеки та створює основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Формування електронного каталогу (далі ЕК) розпочалося 1999 р. в АБІС «ІЛЪег Media», а з 2009 р. бібліотека використовує програмне забезпечення «Absotheque Unicode». Станом на 1 квітня 2012 р., обсяг електронного каталогу бібліотеки становить 182653 тис. записів і понад 294 тис. примірників документів. Електронний каталог бібліотеки ПУЕТ складається з таких баз даних: «Книги», «Періодичні видання», «Статті», «Дисертації», «Автореферати дисертацій», «Звіти про НДР», «Електронні ресурси», «Аудіовізуальні ресурси», «Нормативні документи», «Інформаційно-пошуковий тезаурус (рубрикатор)», «Картотека книгозабезпеченості» тощо. Створення електронного каталогу є пріоритетним напрямом діяльності бібліотеки.

На сьогодні рівень інформатизації бібліотеки ПУЕТ можна визначити як достатньо високий, у першу чергу за рахунок упровадження та ефективного використання нової сучасної інтегрованої бібліотечної системи «Absotheque Unicode»), яка стала основою для організації інформаційної Інфраструктури бібліотеки. Завдяки використанню АБІС «Absotheque Unicode») з'явилася можливість автоматизувати основні технологічні процеси в бібліотеці, такі як комплектування, каталогізація, штрихкодування, книговидача, статистичний облік. Перевагами цієї АБІС є ряд функцій і можливостей, а саме: багаторівнева каталогізація, формування авторитетних файлів, імпорт бібліографічних записів, складання бібліографічних списків

тощо. ЕК бібліотеки має широкі функціональні та пошукові можливості: автоматичне формування різних типів каталогу залежно від способів групування матеріалів (абетковий, систематичний, предметний), і видів відображених документів; багатоаспектний пошук документів із використанням різних пошукових елементів: автор, назва документа, ключові слова, предметні рубрики, персоналії, індекс ББК, інвентарний номер, штрих-код тощо. Доступ до ЕК здійснюється як у локальній мережі бібліотеки, так і через веб-сайт бібліотеки (адреса ресурсу: <http://www.lib.uccu.org.ua>). Також бібліотека надає доступ користувачам до електронної бібліотеки повнотекстових навчально-методичних посібників і курсів лекцій викладачів університету, ініціювала створення університетського репозитарію. Обсяг ЕК щорічно зростає на 15 тис. записів. Як і традиційний, електронний каталог потребує контролю за якістю наповнення, постійного редагування, покращення сервісу пошуку інформації. Якісне формування одночасно й електронного, і традиційних каталогів потребує великих працевитрат співробітників відділу комплектування та наукової обробки літератури.

Отже, враховуючи високий рівень інформатизації бібліотеки ПУЕТ, пошукові можливості ЕК, а також нерентабельність затрат на ведення традиційних каталогів і підтримання їх у належному стані, та спираючись на результати дослідження, методичною радою бібліотеки було прийнято рішення про припинення ведення карткових читацьких каталогів, і надання доступу читачам до Генерального службового абеткового каталогу. Перспективи свого розвитку бібліотека пов'язує з удосконаленням інформаційно-пошукової системи, що допоможе сформувати якісний електронний продукт, запобігати втраті інформації, максимально задовольнятиме інформаційні потреби користувачів і забезпечуватиме ефективні умови для управління інформаційними ресурсами бібліотеки університету як одного з аспектів забезпечення якості вищої освіти.

Бабенко, Ю. В. Довідково-пошуковий апарат бібліотеки ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" як один із інструментів забезпечення дистанційного навчання [Текст] / Ю. В. Бабенко, М. В. Плигачова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Економічні науки". – 2011. – № 5 (50). – С. 350–354.

Полтавський університет економіки і торгівлі (ПУЕТ) був заснований у 1961 р. як навчально-консультативний пункт Львівського торговельно-економічного інституту (ЛТЕІ). За півстоліття своєї діяльності він перетворився на потужний, багатопрофільний вищий навчальний заклад, що приваблює абітурієнтів якісним навчанням, сучасними інформаційними технологіями, міцною матеріально-технічною базою. Значним надбанням вишу за ці 50 років освітньої діяльності стала і його бібліотека.

Підвалини університетської книгозбірні були закладені 1 жовтня 1968 р., саме тоді в інвентарній книзі з'явився перший запис: А. І. Лаврищев

«Економічна географія СРСР» 1967 року видання. Ця книга, як і багато інших, була дарунком ЛТЕІ новоствореному Полтавському факультету. Першим директором бібліотеки була Олена Володимирівна Чорноног, досвідчений фахівець з 20-річним стажем.

У перші роки свого існування бібліотека мала фонд понад 10 тисяч примірників документів і штат з 4 працівників, з них 2 працівники з вищою освітою і 2 - з середньою. І все-таки завдяки дружній і самовідданій праці такого малого колективу у 1969-1970 рр. вдалося надати послуги 1400 читачам (викладачам, студентам денного та заочного відділень). Крім того велася робота з комплектування та оброблення літератури, здійснювалося інформаційно-бібліографічне обслуговування.

У 1972/1973 навчальному році бібліотечний фонд становив вже 95 548 примірників: книг - 89 252 примірники, брошур - 3882 примірники, журналів - 2414 примірники. В цей період зростає і число користувачів до 3146.

Бібліотека продовжує стрімко розвиватися після переїзду у січні-лютому 1973 р. до нового комфортабельного приміщення. Структура бібліотеки набуває дедалі чіткіших обрисів: абонемент, читальний зал, кабінет суспільних наук, інформаційно-бібліографічний відділ, філіали бібліотеки на факультеті громадського харчування, на кафедрі статистики та фінансів, економіки торгівлі. З метою підвищення кваліфікації співробітників організовується методична рада бібліотеки ПКІ.

У 1987 р. в структурі бібліотеки викремлюються такі підрозділи: відділ обслуговування, до якого увійшли: абонементи навчальної, наукової, художньої літератури, читальний зал для студентів на 130 місць і читальний зал для викладачів на 34 місця з загальною видачею літератури; відділ комплектування і оброблення літератури; інформаційно-бібліографічний відділ. У читальному залі вперше було організовано відкритий доступ до окремої частини фонду.

На початку 90-х бібліотека повною мірою відчула негативний вплив «епохи змін». Введення оплати за освітні послуги, руйнація державної мережі книгорозповсюдження, закриття бібліотечних колекторів, які слугували джерелом централізованого поповнення бібліотечних фондів, призвело до скорочення бібліотечного фонду та кількості відвідувачів.

Тимчасові труднощі змушують колектив бібліотеки шукати нові форми роботи, напрацьовувати нові послуги, які б дозволили установі розвиватися і впевнено дивитися у майбутнє.

В результаті наполегливої праці поступово визначалися основні пріоритети розвитку бібліотеки у нових умовах: підвищення якості бібліотечних фондів, звільнення їх від застарілих за змістом документів, удосконалення структури підрозділу вищого навчального закладу, зміцнення матеріально-технічної бази, інноваційна діяльність.

Упродовж 1992-1993 рр. була проведена величезна робота з переведення каталогів та фонду бібліотеки на систему бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК).

Розуміючи, що сучасна бібліотека має приваблювати користувачів не лише комфортними умовами, багатими фондами але й інноваційними технологіями, директор бібліотеки С. В. Садова, яка очолює колектив з 1990 р. й по нинішній час, провідні спеціалісти установи досліджують вітчизняний та зарубіжний ринок програмного забезпечення, досвід упровадження інноваційних інформаційних технологій, створення автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (АБІС).

З січня 1999 р. в університеті розпочинається робота над створенням АБІС. Після ознайомлення з декількома програмами з близького зарубіжжя було вирішено все-таки зупинитися на «Liber Месіа» (виробник Франція, адаптація і обслуговування ЗАО компанія «Liber», м. Москва).

У бібліотеці створили локальну мережу з 6 комп'ютерів, які були розміщені у відділі комплектування і обробки літератури, на абонементі навчальної літератури та в читальному залі для викладачів. У подальшому локальна комп'ютерна мережа бібліотеки стрімко розвивалася і на 1 січня 2010 р. вона вже включала 200 комп'ютерів (42 для співробітників і 158 для читачів).

З березня 1999 р. наші співробітники активно працюють над створенням електронного каталогу (ЕК). На методичній раді бібліотеки було вирішено вводити до ЕК дані про нові надходження книг, періодичних видань, а також дані про книги, що надійшли до бібліотеки з 1991 р. Власними силами вдалося розробити рубрикатор (пошуковий апарат) до ЕК, технологічні карти на процеси, що передують формуванню і введенню необхідних даних до ЕК.

Після капітального ремонту та реконструкції приміщень бібліотеки, проведених у 2001 р., із структури відділу був виведений і розформований невеликий зал гуманітарних наук (36 місць). Його фонд і штат працівників увійшли до загального читального залу. Був організований читальний зал для викладачів на 50 місць та електронний читальний зал на 50 комп'ютеризованих робочих місць для студентів. А всього в читальних залах бібліотеки вдалося облаштувати 412 місць для роботи студентів та викладачів.

Крім того з метою організації і функціонування електронної бібліотеки (ЕБ) створюється відділ автоматизації та електронної обробки документів (АЕОД). У штатному розписі книгозбірні з'являються нові, «нетипові» для бібліотечних установ, посади: інженер-каталогізатор, коректор електронної інформації. Штат бібліотеки в цей період зріс до 38 працівників.

Відділ АЕОД розпочав роботу з оцифрування документів, книг та інших паперових носіїв. Для одержання повних текстів документів та придбання електронних форм друкованих видань співробітниками здійснювався пошук у світовому документному інформаційному середовищі засобами мережі Інтернет. В результаті напруженої, копіткої роботи бібліотека ПУЕТ на сьогодні має електронну бібліотеку з фондом 17000 гіпертекст-тових документів.

Новим етапом упровадження інноваційних технологій стала автоматизація процесу видачі-повернення книг на абонементів навчальної і наукової літератури. З 2005 р. обслуговування користувачів у читальних залах та абонементів бібліотеки здійснюється в автоматизованому режимі. Впровадження технології штрихкодування дає змогу значно прискорити процеси пошуку і видачі-повернення книги, постійно відстежувати студентів-боржників та змушувати їх своєчасно повертати книги до бібліотеки.

У 2003 р. бібліотека створює власний сайт <http://www.lib.uccu.org.ua>. З його появою не тільки Інтернет став інформаційним ресурсом бібліотеки, а й сама бібліотека перетворилася на інтернет-ресурс. Функціонування сайту бібліотеки дозволило створити віртуально-довідкову службу і запровадити віртуально-довідкове обслуговування її користувачів.

Впровадження в бібліотеці інноваційних технологій надало доступ професійно-викладацькому складу університету до інформаційних ресурсів світової наукової спільноти. Книгозбірня стала учасницею проекту «ИНТАС доступ к электронным журналам для ученых новых независимых государств», який забезпечив доступ до електронних журналів видавництва Springer і Blackwell (близько 3000 найменувань), науковці вишу також мають доступ до електронної бази дисертацій Російської державної бібліотеки та інших баз даних.

Перетворюючись на сучасний інформаційний центр, бібліотека щедро ділиться своїм набутим досвідом з колегами. У 2003-2004 рр. на базі бібліотеки проводилися семінари з питань упровадження інноваційних інформаційних технологій у практику роботи бібліотек для завідуючих бібліотек вузів I—II рівня акредитації Полтави та Полтавської області, фахівців університетських бібліотек м. Полтави.

Заслужене визнання своїх здобутків бібліотека ПУЕТ дістала у 2007 р. Саме тоді вона стала учасником Всеукраїнського конкурсу якості продукції (товару, роботи, послуги) – «100 кращих товарів України».

Лисенко, Л. В. Бібліотека ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі": сторінки історії [Текст] / Л. В. Лисенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 38–42.

Однією з головних ознак сучасного суспільства є зміни, які корінним чином відрізняються від тих, що відбувались у минулому. Нове суспільство – це суспільство розумової праці. У новому суспільстві потрібний новий тип освіти, що «випереджає». Фахівцем сьогодні вважається вже не той, хто раз в житті отримав знання, а той, хто готовий до кардинальних змін у своїй професійній діяльності кілька разів у житті. Вирішення цих проблем неможливе без глибокого опанування постійно зростаючих обсягів і потоків всілякої інформації.

Зміст роботи з інформацією складається з формування бібліотечно-бібліографічної грамотності, а саме: володіння пошуковими навичками,

виявлення інформації за допомогою традиційних бібліографічних ресурсів (традиційних каталогів, покажчиків, енциклопедій, довідників тощо) та інноваційних ресурсів (електронного каталогу, електронної бібліотеки, сайту бібліотеки тощо); вміння обробляти аналітико-синтетичну інформацію та подавати її у вигляді списків, анотацій тощо.

Тому сучасним студентам необхідно мати обов'язковий мінімум бібліотечно-бібліографічних знань для успішного оволодіння інформацією. Метою дисципліни «Основи інформаційно-бібліотечних технологій» є надання студентам теоретичних знань і практичних навичок щодо користування бібліотекою ВНЗ та її інформаційними ресурсами, бібліографічного пошуку та обробки інформації.

Основні завдання дисципліни:

- ознайомити студентів із основними завданнями, функціями, обов'язками структурного підрозділу ВНЗ – бібліотеки;
- сформуувати у студентів стійкі знання бібліографічного опису документів;
- навчити студентів основним способам групування бібліографічних описів/записів у бібліографічних списках літератури;
- допомогти студентам набути вміння і практичні навички користування інноваційними інформаційними ресурсами бібліотеки ВНЗ;
- зорієнтувати студентів у сучасному інформаційному просторі.

Предметом дисципліни є організаційні засади діяльності бібліотеки ВНЗ та організація основних інформаційних і бібліографічних процесів.

Дисципліна «Основи інформаційно-бібліотечних технологій» має безпосередній зв'язок з основними методологічними та організаційно-теоретичними положеннями бібліотекознавства та бібліографії.

Після повного опанування дисципліни студент повинен набути бібліотечно-бібліографічні знання, які сприятимуть підвищенню якості самостійної роботи з інформаційними ресурсами.

Унаслідок вивчення дисципліни «Основи інформаційно-бібліотечних технологій» студенти набувають уміння:

- складати бібліографічний опис/запис на документи відповідно до чинних стандартів;
- складати бібліографічний список літератури;
- здійснювати пошук і відбір інформаційних джерел за допомогою традиційних каталогів, бібліографічних посібників, довідкових видань;
- здійснювати пошук і відбір інформаційних джерел за допомогою електронного каталогу;
- користуватися електронною бібліотекою (текстовими, звуковими та візуальними документами);
- користуватися сайтом бібліотеки та Інтернетом.

Навчальний процес із дисципліни «Основи інформаційно-бібліотечних технологій» спрямований на інтенсифікацію самостійної роботи студентів, що сприяє опануванню ними навичок наукової організації розумової праці, аналітичної та науково-дослідницької діяльності.

Лисенко, Л. В. Основи інформаційно-бібліотечних технологій [Текст] + [Електронний ресурс] : навч.-метод. посібник / Л. В. Лисенко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 54 с. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=503404

**ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЧИТАЧІВ.
УМОВИ ЗАПИСУ В БІБЛІОТЕКУ ТА ПОРЯДОК КОРИСТУВАННЯ
БІБЛІОТЕЧНИМИ ФОНДАМИ**

2.1. Право користування бібліотекою мають студенти усіх форм навчання, магістранти, аспіранти, професорсько-викладацький склад та працівники структурних підрозділів університету та МІПК.

2.2. Читачі мають право отримувати в тимчасове користування наукову, навчальну, художню, довідкову, методичну літературу на абонементі, в читальних залах; користуватись всіма видами довідково-бібліографічного обслуговування; аудіо-, відео-, мультимедійними матеріалами, електронними ресурсами; іншими послугами, що надаються бібліотекою; брати участь в читальних конференціях, літературно-музичних вечорах, диспутах та інших заходах, що їх проводить бібліотека.

2.3. Для запису в бібліотеку необхідно подати студентський (аспірантський) квиток або службове посвідчення, дійсне в поточному році.

2.4. На підставі поданих документів читачу видається читальний квиток.

2.5. Передавати читальний квиток іншим особам заборонено.

2.6. Втрата читального квитка не знімає відповідальності за всю літературу, що під нього взято.

2.7. При втраті читального квитка читач подає заяву про отримання дублікату на ім'я директора бібліотеки. Директор бібліотеки вирішує питання про позбавлення права користування бібліотекою такого читача терміном до одного місяця та видачу дублікату читального квитка.

2.8. Перед записом в бібліотеку читач повинен ознайомитись з правилами користування бібліотекою і підтвердити своє зобов'язання їх неодмінного виконання підписом в читальному формулярі (реєстраційній картці).

2.9. Для одержання літератури читач подає читальний квиток, заповнює читальку вимогу чи подає усний запит, розписується на читальній вимозі (книжковому формулярі) чи у читальному формулярі за кожний одержаний примірник.

Примітка: читальний, книжковий формуляр та читальна вимога засвідчують факт та дату видачі читачу літератури. Повернення літератури засвідчуються підписом бібліотекаря у читальному формулярі.

2.10. Навчальна література видається на абонементі на семестр або на навчальний рік в кількості, що відповідає навчальним планам і програмам.

2.11. Наукова література видається професорсько-викладацькому складу та науковим працівникам у кількості 10 - 15 примірників на місяць, студентам – до 10 примірників, іншим категоріям читачів – до 5 примірників на той же термін.

2.12. Художня література видається у кількості 3-х примірників строком на 15 днів.

Читачі, які не повернули літературу у терміни, визначені п.п.2.9., 2.10, 2.11 цих Правил, зобов'язані оплатити поштові повідомлення бібліотекарів щодо повернення літератури.

2.13. Бібліотекар має право продовжити термін користування літературою на прохання читача, якщо на неї нема попиту з боку інших читачів.

2.14. При відсутності в бібліотеці необхідних видань їх можна отримати з фондів інших бібліотек по міжбібліотечному абонементу (МБА).

2.15. Рідкісні та цінні видання, альбоми, атласи, енциклопедії, інші довідкові видання, а також поодинокі примірники, книжки підвищеного попиту, видання на електронних носіях та матеріали, що надійшли по МБА, видаються лише в читальних залах.

2.16. Неопубліковані матеріали (дисертації, звіти НДР та ін.), література обмеженого користування видаються в установленому порядку.

2.17. Інформаційне обслуговування читачів електронними ресурсами бібліотеки здійснюється в електронному читальному залі, де забезпечений доступ викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів університету до електронного каталогу та фонду електронних документів бібліотеки.

2.18. Бібліотекар електронного читального залу допомагає читачам в процесі пошуку повнотекстових документів в електронному каталозі та надає бібліографічні довідки.

2.19. Читачі зобов'язані дбайливо ставитись до книжок та інших творів друку, аудіо-, відео-, CD-дисків, гнучких дисків одержаних із фондів бібліотеки, повертати їх у встановлені терміни, не виносити із приміщення бібліотеки літературу з бібліотечного фонду, якщо вона не записана в одному з облікових документів; не робити в ній ніяких поміток, не виривати і не загинати сторінки; не виймати картки з каталогів та картотек; не порушувати розстановку фондів з відкритим доступом, бережно ставитись до комп'ютерної техніки.

2.20. При отриманні літератури читач повинен ретельно передивитись її і, якщо виявить якісь дефекти, – повідомити бібліотекаря, який зобов'язаний зробити на виданні відповідні службові позначки.

2.21. Відповідальність за зіпсовану літературу несе читач, який користувався нею останнім.

2.22. Читачі, що завдали бібліотечному фонду збитків, несуть матеріальну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України.

2.23. Читачі, що втратили книжки з бібліотечного фонду, або завдали їм непоправної шкоди, повинні замінити їх відповідно такими ж або

визнаними бібліотекою рівноцінними. При неможливості заміни читач повинен зробити ксерокопію цього видання. Грошова компенсація встановлюється за ринковими цінами, що діють на день розрахунку. При втраті особливо цінних для бібліотеки видань, якщо номінальна вартість втраченої (пошкодженої) літератури значно нижче фактичної спосіб розрахунку та його кратність визначається бібліотекою окремо за кожне видання в залежності від його цінності, або за цінами, що визначені каталогами-прейскурантами на закупівлю і продаж букіністичних, антикварних, інших видань, та умовами застосування цих цін.

2.24. Вартість пошкоджених чи загублених книжок та інших матеріалів визначається за цінами, що вказані в облікових документах бібліотеки з урахуванням подальшої індексації вартості їх фондів.

2.25. Грошова компенсація за втрачену літературу може бути внесена читачем безпосередньо у касу університету.

2.26. Заміна втраченої чи пошкодженої читачами літератури фіксується у спеціальному зошиті і підтверджується підписами читача і бібліотекаря, що приймає заміну.

2.27. На час літніх канікул студенти повинні повернути до бібліотеки книжки та інші отримані матеріали.

2.28. На початку кожного навчального року читач повинен перереєструватись, пред'явити всю літературу, що значиться за ним та продовжити (при потребі) термін користування нею.

2.29. Бібліотека видає читачу книги тільки після повернення взятих раніше, термін користування якими закінчився.

2.30. Через 15 днів після закінчення терміну користування книгами, іншими творами друку та матеріалами на магнітних носіях бібліотекар нагадує співробітникам та студентам заочного відділу поштою чи по телефону (за рахунок абонента) про необхідність повернення літератури у визначений строк. Матеріали про порушення студентами стаціонару правил користування бібліотекою передаються на розгляд в деканати. Якщо читачі ігнорують нагадування бібліотеки, вона передає відповідні матеріали до нотаріальних органів згідно з чинним законодавством.

2.31. Студенти, що закінчили університет, повинні до отримання диплому повністю розрахуватись з бібліотекою і підписати обхідний лист на всіх пунктах видачі літератури.

2.32. Читачі повинні додержуватись тиші в читальних залах та інших приміщеннях бібліотеки.

2.33. За порушення правил користування бібліотекою читач може бути позбавлений права користуватись всіма пунктами видачі літератури на термін, що визначається директором бібліотеки.

Правила користування бібліотекою Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава, 2009. – Режим доступу: http://lib.uccu.org.ua/doc/normativ/pravila_biblioteki.pdf

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев, В. Д. Введение в профессию бухгалтера [Текст] : учеб. пособие / В. Д. Андреев, И. В. Лисихина. – М. : Магистр : ИНФРА-М, 2011. – 192 с.
2. Бабенко, Ю. В. Довідково-пошуковий апарат бібліотеки ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" як один із інструментів забезпечення дистанційного навчання [Текст] / Ю. В. Бабенко, М. В. Плигачова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Економічні науки". – 2011. – № 5 (50). – С. 350–354.
3. Бугай, Н. О. Професія аудитора в Україні: сьогодні та майбутнє [Текст] / Н. О. Бугай // Економічний часопис—XXI. – 2013. – № 9/10. – С. 99–102. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=ktcore.SecViewPlugin.actions.document&fDocumentId=661625
4. Вітвицька, С. С. Основи педагогіки вищої школи [Текст] : підручник / С. С. Вітвицька. – 2-ге вид. – К. : Центр навч. л-ри, 2011. – 384 с.
5. Гриців В. Б. Особливості змісту і структури професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи [Електронний ресурс] / В. Б. Гриців // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2013. – № 2. – С. 59–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2013_2_13.pdf
6. Діденко М. С. Професійно значимі якості особистості менеджера організацій: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М. С. Діденко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2013. – Вип. 13. – С. 201–211. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mnf_2013_13_22.pdf
7. Жуковські В. Призначення майбутнього маркетолога, його доручення та ефективність в туристичній діяльності ринкової економіки [Електронний ресурс] / В. Жуковські // Молодь і ринок. – 2014. – № 1. – С. 104–108. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mir_2014_1_23.pdf
8. Запровадження та використання болонських інструментів прозорості в Європейському просторі вищої освіти [Текст] / Ю. Бобало, В. Павлиш, А. Загородній, І. Бабин // Вища школа. – 2014. – № 1. – С. 19–31. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=ktcore.SecViewPlugin.actions.document&fDocumentId=657826
9. Клименко О. М. Болонський процес в Україні: в пошуку національної моделі системи вищої освіти [Електронний ресурс] / О.М. Клименко, Г. О. Михайлюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної

- Ради України. – 2013. – № 3. – С. 58–63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_3_13.pdf
10. Косаріна, В. П. Вища освіта України і європейський освітній простір [Електрон. ресурс] : Лекція / В.П. Косаріна. – 2007. – Спосіб доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=217781
  11. Кубанов Р. А. Класифікація і зміст професійно важливих якостей особистості майбутнього маркетолога [Електронний ресурс] / Р. А. Кубанов // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 5(2). – С. 189–197. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5\(2\)_29.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5(2)_29.pdf)
  12. Кузьмінський, А. І. Педагогіка вищої школи [Текст] : навч. посібник / А. І. Кузьмінський. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2011. – 486 с.
  13. Лисенко, Л. Бібліотека – серце університету [Текст] / Л. Лисенко // Вечірня Полтава. – 19/01/2011. – С. 7.
  14. Лисенко, Л. В. Бібліотека ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі": сторінки історії [Текст] / Л. В. Лисенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 38–42.
  15. Лисенко, Л. В. Основи інформаційно-бібліотечних технологій [Текст] : навч.-метод. посібник / Л. В. Лисенко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 54 с. – Те саме [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=503404
  16. Лоянич, Я. Профессия менеджера завтра – что нужно знать и уметь [Текст] / Я. Лоянич // Управление персоналом - Украина. – 2012. – № 9. – С. 52–53. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=ktcore.SecViewPlugin.actions.document&fDocumentId=604281
  17. Лукащук В. І. Модернізація української вищої освіти в контексті Болонського процесу [Електронний ресурс] / В. І. Лукащук // Український соціум. – 2013. – № 3. – С. 77–85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Usoc_2013_3_9.pdf
  18. Нестуля О. О. Інноваційні технології підготовки фахівців – запорука конкурентоспроможності випускників університету : монографія / О. О. Нестуля, В. П. Косаріна. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2006. – 110 с. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=168111
  19. Полтавський університет економіки і торгівлі (1961-2011) : історичний нарис / уклад. В. М. Артеменко ; редколегія М. В. Аліман, В. О. Дорохін, О. О. Нестуля. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 464 с.
  20. Правила користування бібліотекою Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава, 2009. – Режим доступу: http://lib.uccu.org.ua/doc/normativ/pravila_biblioteki.pdf

21. Рибіцька, Г. С. Особливості фахової підготовки інженерів-технологів для харчових виробництв [Текст] / Г. С. Рибіцька, Л. П. Холодний // Новітні інноваційні освітні технології: проблеми, розвиток та досвід впровадження. В 2 ч. Ч. 1 [Текст] : матеріали XXXVII міжнар. наук.-метод. конф. (м. Полтава, 28-29 берез. 2012 р.) / голова орг. комітету О. О. Нестуля. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 45–47.
22. Сердюк В. Р. Складності модернізації вищої освіти в Україні в контексті Болонської декларації [Електронний ресурс] / В. Р. Сердюк, І. С. Гучок // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. – 2013. – № 2. – С. 62–68. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vznu_ped_2013_2_12.pdf
23. Стрельников, В. Ю. Вища освіта і Болонський процес [Текст] : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою організації навчального процесу / В. Ю. Стрельников. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.39.212/action.php?kt_path_info=lm.web.view&fDocumentId=682382